O. Žemanov

TYÖLÄINEN VAI PORVARI

Kansankulttuuri

TYÖLÄINEN
VAI PORVARI

O. Žemanov

Työläinen vai porvari

Työväenluokan 'porvarillistumista' koskevien teorioiden erittelyä

KANSANKULTTUURI OY

HELSINKI

Venäjänkielisestä käsikirjoituksesta

RABOTŠIJ ILI BURŽUA?
O kontseptsii 'oburžuazivanija' rabotšego klassa

suomentanut
AARO MAJANEN

APN Moskova 1973

ISBN 951-615-057-8

Satakunnan Yhteisvoima Oy Pori — 1974

Johdanto

Tutkijan, joka pyrkii selvittämään missä määrin nykypäivinä on mahdollista puhua työväenluokan 'porvarillistumisesta' länsimaissa, on varauduttava pitkään kärsivällisyyteen vertaillakseen kyseisen prosessin olemassaolon myöntämisen puolesta ja sitä vastaan esitettyjä todisteluja.

Kun sosiologit, taloustieteilijät, poliittisen tieteen alan asiantuntijat ja yhteiskunnalliset toimihenkilöt väittelevät työväenluokan 'porvarillistumisesta', he tosiasiallisesti kajoavat niihin ongelmiin, joita syntyy yhteiskuntaelämän eri aloilla tieteellisteknisen vallankumouksen myrskyisän kehityksen vaikutuksesta.

Pääoman maissa tämän ilmiön vaikutuksesta tapahtuvia sosiaalisen rakenteen kehitysprosesseja tutkiessaan marxilaiset tiedemiehet lähtevät siitä, että mitä muutoksia luokkavoimien asettelussa tapahtuneekin, niin aikamme johtavana vallankumouksellisena voimana on työväenluokka. Työväenluokan 'porvarillistumisen' teorian kannattajat taas omaksuvat päinvastaisen asenteen. Tulkitessaan omalla tavallaan tieteellisteknisen vallankumouksen sosiaalisia seurauksia he tekevät johtopäätöksen, että työväenluokka menettää roolinsa yhteiskunnan johtavana vallankumouksellisena voimana.

Monet länsimaiden teoreetikot pitävät työväenluokan 'porvarillistumista' päätienä sen yhdentymiseen kapitalistiseen järjestelmään ja luokkarauhan aikaansaamiseen. Lännen sosiologit ja taloustieteilijät yhdistävät työläisten 'porvarillistumiseen' mahdollisuuden rakentaa 'kukoistava yhteiskunta', luoda 'yleisen hyvinvoinnin' valtio, jossa ei ole yhteiskunnallisia ristiriitaisuuksia. Pitäessään kiinni luokkien ja eri yhteiskuntaryhmien vähitellen tapahtuvan keskinäisen lähentymisen ajatuksesta he hahmottelevat kuvan sosiaalisten konfliktien voittamisesta yhteiskunnassa ja syyttävät niitä, jotka eivät ole samaa mieltä, ahdaskatseisuudesta ja yksipuolisesta kaavaoppineisuudesta. 'Lyhytnäköisiksi' osoittautuvat tavallisesti marxilaiset, jotka eivät muka halua nähdä yhteiskuntaelämässä olevaa uutta.

Marxilaisuus on kuitenkin syntymisestään lähtien kiinnittänyt tavattoman suurta huomiota yhteiskunnassa tapahtuvien taloudellisten muutosten osuuden ja noiden muutosten sosiaaliseen kehitykseen vaikuttamisen tutkimiseen. Nykykaudella nimenomaan tätä suuntausta noudattaen on mahdollista eritellä monipuolisesti sitä, mitä sosiaalisessa ja poliittisessa elämässä tapahtuu, irtautumatta todellisuudesta.

Kenellekään ei ole mitään uutta se, että nykyajan sosiaalisen todellisuuden ongelmia analysoitaessa teoreetikon asenne, hänen katsomuksensa ja kiinnostuksen kohteensa ovat hyvin tärkeitä tekijöitä.

Työväenluokan 'porvarillistumisen' teorian esittäjät pyrkivät järkeilyssään nojautumaan erillisiin reaalisiin tosiasioihin ja prosesseihin ja jopa hankkimaan vahvistusta johtopäätöksilleen vetoamalla Marxiin ja Engelsiin. Kuitenkin tuon teorian perusväittämien huolellinen tarkastelu antaa mah-

dollisuuden vakuuttua teorian pinnallisesta suhtautumisesta moniin mutkikkaisiin ja ristiriitaisiin ilmiöihin ja vakuuttua kehittyneiden kapitalististen maiden sosiaalispoliittisten tapahtumien olemuksen ja perussisällön subjektiivisesta tulkinnasta.

Mutta eivät vain tiedemiehet ole joutuneet tekemisiin niiden ongelmien kanssa, joita yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkija joutuu ratkomaan tieteellisteknisen vallankumouksen kaudella. Vielä suuremmassa määrin niihin ovat joutuneet paneutumaan erilaisten yhteiskunnallisten liikkeiden johtajat, kaikkien poliittisten puolueiden edustajat. Mutta heidän eteensä nousseiden ongelmien menestyksellistä ratkaisemista haittaavat kuitenkin lähtöedellytysten ja metodologisten periaatteiden rajoittuneisuus ja niiden voimien vaikutus, joiden nimissä he esiintyvät.

Ihmisten aineellisen hyvinvoinnin kohoaminen kehittyneissä kapitalistisissa maissa aiheuttaa monia väittelyjä kommunistienkin keskuudessa. Ajatellaanpa vaikka tällaista kysymystä: Merkitseekö työläisten elintason nousu ja uusien kulutusmahdollisuuksien ilmaantuminen tyytymättömyyden häviämistä käytännössä vakiintuneisiin suhteisiin? Eikö tällöin kumoudu ajatus työläisten vallankumouksellisuudesta? Mitä käytännön linjaa kommunistien on noudatettava muodostuneessa tilanteessa? Lopuksi, voidaanko sosiaalisen tasa-arvoisuuden saavuttamistehtävää pitää ratkaistuna pelkästään tuotannon nousun ansiosta?

Nämä eivät ole mitään tuulesta temmattuja, vaan reaalisia elämänongelmia. Niistä puhuvat myös henkilöt, jotka julistautuvat johdonmukaisimmiksi Marxin ja Engelsin aatteiden kannattajiksi.

Työväenluokan 'porvarillistumisesta' esim. sen

edustajien elinolojen paranemisen seurauksena puhutaan Herbert Marcusen ja katsantokannoiltaan häneen yhtyvien USA:n, Ranskan ym. maiden vasemmistoradikaalisen liikkeen johtohenkilöiden tutkimuksissa. Työväenluokan 'porvarillistumisesta' sosialismin rakentamisen kaudella, mikäli jälleen tapahtuu aineellisen hyvinvoinnin nopeata nousua, puhuvat myös joissakin kommunistisissa puolueissa olevat 'vasemmistolaiset' dogmaatikot (esim. Kiinan kommunistisen puolueen johtajat).

Kaikki tämä osoittaa, että työväenluokan 'porvarillistumisen' teoria on jo 'siirtynyt' tieteellisten tutkimusten piiristä propagandan piiriin. Muista työväenluokan asemaa ja kohtaloita nykyajan kapitalistisessa yhteiskunnassa koskevista teorioista tämä teoria erottuu avoimen ideologisella suuntautuneisuudellaan marxilaisuutta vastaan. Sen kannattajat, länsimaissa tunnetut porvarilliset sosiologit (R. Dahrendorff Saksan liittotasavallassa, Kurt Mayer ja C. Cerr USA:ssa, F. Zweig, R. Millar, G. Mackenzie ja Otto Newman Englannissa jne.) pyrkivät perustelemaan teorian pääajatuksia nykyajan sosiologiassa vallitsevien yhteiskuntaa, sen sosiaalista rakennetta ja sen muuttumistendenssejä koskevien katsomusten kannalta. Heihin yhtyvät myös jotkut työväenliikkeen reformistiset johtajat. Kun esim. teoriassa työläisten 'deproletarisoitumisesta' meidän aikakaudellamme tarkastellaan pääasiassa yhteiskunnan sosiaalisten muutosten työtätekevien asemaan ja etuihin vaikuttavia tuloksia, niin 'porvarillistumisen' teoriassa pyritään perustelemaan myös se, miten ymmärretään syyt uusiin ilmiöihin työläisten elämässä. Se tekee erityisen ajankohtaiseksi 'porvarillistumisen' teorian sisällön kriittisen analysoinnin, koska sen ajatuksia tuskin voidaan ku-

mota pelkällä vetoamisella jokapäiväisen elämän tapausten kulkuun.

Teorian esittäjät pyrkivät saamaan lukijansa vakuuttuneiksi siitä, että se mitä Marx ja Engels olivat sanoneet proletariaatin asemasta kapitalismin oloissa on vanhentunut. He jättävät ottamatta huomioon V. I. Leninin työväenluokan elinolojen erittelyyn suurta huomiota kiinnittäneen teoreettisen perinnön.

Jotta selvitettäisiin missä määrin työväenluokan 'porvarillistuminen' on nykyisin todellista länsimaissa, on tarpeen tarkastella, mistä proletariaatin asema yhteiskunnassa riippui kapitalismin vakiintumisen kaudella, millaisten seikkojen perusteella on syytä arvioida muutoksia sen asemassa jne. Tässä suhteessa ovat erittäin kiinnostavia Marxin ja Engelsin johtopäätökset työläisten jonkin osan 'porvarillistumisen' perussisällöstä ja perusteista eräissä teollisesti kehittyneissä maissa, samoin kuin Leninin asettamus työtätekevien kurjistumisesta porvarillisessa yhteiskunnassa.

On paikallaan vertailla niihin USA:ssa ja Englannissa olevien työväenluokan 'porvarillistumisen' teorian kannattajien ajatuksia (Englannin esimerkki on erityisen opettava, koska siellä ensimmäisenä syntyi ilmiö, jonka Marx ja Engels määrittelivät työväenluokan 'porvarillistumiseksi') ja pyrkiä loppujen lopuksi, tosiasia-aineistoon perustuen, toteamaan 'porvarillistumista' koskevien järkeilyjen uskottavuusaste.

1. Marxilaisuuden klassikot työväenluokan 'porvarillistumisen' prosessista

Työväenluokan 'porvarillistumisen' teoria heijastaa kapitalistisen yhteiskunnan kahden sosiaalisen perusvoiman, porvariston ja proletariaatin, keskinäissuhteita ja esittää tärkeimpänä perusteena teesin niiden asenteiden täydellisen yhtenäisyyden mahdollisuudesta. Tämän teesin yleistyminen niistä ajoista, jolloin kapitalismi oli vasta vakiintunut yhteiskuntajärjestelmänä, on tapahtumassa todella laajamittaisesti. Kaikki tämä antaa mahdollisuuden tehdä johtopäätös itse 'porvarillistumisen' teorian pitkällisestä kehityskulusta, teorian, jonka ilmaantumisen tekivät aiheelliseksi porvarillisen yhteiskunnan erityiset kehitysolot jo 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa. Vuonna 1790 John Millar, jota pidetään yhtenä etevimmistä skotlantilaisista nykyajan sosiologian edeltäjistä, kirjoitti että nopea kaupan kasvu ja työvoiman kysyntä johtaa työläisten hyvinvoinnin kohoamiseen ja vastaavasti määrättyihin muutoksiin heidän tietoisuudessaan ja käyttäytymisessään (kosketus yrittäjiin, porvarillisen arvokkuuden omaksuminen).[1]

Porvarillisten vallankumousten kaudella Euroopassa (suunnilleen vuoteen 1871 saakka) syntyvä porvaristo kävi kansan vallankumouksellisten voimien kärjessä rynnäkköön feodaalijärjestelmän

viimeisiä varustuksia vastaan. Jo Ranskan restauraatiokauden historioitsijat viittasivat vanhaa järjestelmää vastaan taistelevien luokkien ja sosiaalisten ryhmien yhtenäisyyden ratkaisevaan osuuteen uusien kapitalististen yhteiskunnallisten suhteiden voittamisessa.

Voimien yhtenäisyys taistelussa feodalismia vastaan turvasi porvarillisen yhteiskuntajärjestelmän vakiintumisen ja mutkikkaiden sosiaalisten ongelmien menestyksellisen ratkaisemisen. Syntyvän porvariston ideologiat, jotka eivät sallineet ajatustakaan työtätekevien päästämisestä valtaan ja omistamaan tuotantovälineitä, todistelivat samaan aikaan, että aikaisemmin tapahtuneiden luokkien ja sosiaalisten ryhmien yhteenottojen sijaan tulee niiden välinen rauha ja yhteistoiminta.

Heidän väitteensä perustuivat kuitenkin väärään edellytykseen luokkien etujen yhteenkäymisen ikuisuudesta historiallisista aikakausista riippumatta. Kun porvarillisten vallankumousten kaudelle oli luonteenomaista tietty luokkien ja sosiaalisten ryhmien yhtenäisyys, joka säilyi pikemminkin feodalismin tukiasemia vastaan käydyn taistelun ajoilta, niin toisella aikakaudella (vuodesta 1871 lähtien) on täydelleen muodostuneen kapitalismin piirteet ja porvariston ja proletariaatin antagonismi on jo voimakkaasti kehittynyt ja niiden välinen yhtenäisyys on jo problemaattista.

Tarkasteltaessa työväenluokan 'porvarillistumisen' teorian synnyn historiallisia ehtoja on tarpeen panna merkille, että jos itse 'porvarillistumisen' ajatuksen leviäminen työtätekevien keskuudessa olisi tapahtunut helposti, ei hallitsevien luokkien olisi tarvinnut jo ensimmäisellä aikakaudella ponnistella niin suuresti sen tukemiseksi. Tätä asiaintilaa marxilaisuuden klassikot luonnehtivat tehdessään havaintoja työläisten 'porvarillis-

tumisen' ilmauksista ensimmäisessä kapitalismin maassa, Englannissa.

Karl Marx mainitsi teoksissaan, että Englannin porvaristo oli varsin aktiivinen 'porvarillistumisen' politiikkaa ajaessaan. Kirjeessään Engelsille 9. huhtikuuta 1863 Marx sanoo porvariston rappeuttavan työläisiä Englannissa ja 9. toukokuuta 1865 hän sanoo porvariston etsivän työläisten joukosta lahjottavia ihmisiä (varsinkin työväenliikkeen johtohenkilöistä). Pyrkiessään tehostamaan ideologista vaikutustaan työtätekeviin työnantajat käyttävät hyväkseen monien työläisten pyrkimyksiä elää paremmin, 'päästä ihmisten joukkoon'. Sorgelle 19. huhtikuuta 1890 lähettämässään kirjeessä Engels mainitsi, että työväenluokan huippukerroksen lahjomispolitiikkaa ajaessaan Englannin porvaristo käyttää hyväkseen työväestön keskuudessa vallitsevia ennakkoluuloja ja (ammattiliittojen työpaikkarajoittuneisuutta, eri ammateissa toimivien pikkumaista kilvoittelua, ammattiyhdistysjohtajien kilpailua jne.). Kirjeissään Marxille Engels toistuvasti viittasi siihen, että Englannin proletariaatti tosiasiallisesti porvarillistuu yhä enemmän ja enemmän ja että Englannin hallitsevien piirien pyrkimyksenä on, että sillä olisi porvariston rinnalla myös "porvaristunut proletariaatti" (Marx ja Engels, Kootut teokset, 29. osa, s. 293, venäjänk. laitos).

Friedrich Sorgelle 7. joulukuuta 1889 lähettämässään kirjeessä Friedrich Engels kirjoitti: "Yhteiskunnan jäsentyminen lukemattomiin, kiistatta kaikkien tunnustamiin arvoasteisiin, joista jokaisella on oma ylpeytensä, mutta jonka samalla on täyttänyt synnynnäinen kunnioituksen tunne 'parempien' ja 'ylempien' edessä, on niin vanhaa ja niin sitkeää, ettei porvaristolla edelleenkään ole suurta vaikeutta työläisten houkuttele-

misessa" (Marx ja Engels, Kootut teokset, 37. osa, s. 270, venäjänk. laitos). Englannissa aivan kuin yhtyi kapitalistisen riiston olojen ja aristokraattisten traditioiden ja ennakkoluulojen vaikutus työtätekeviin, mikä teki jonkin työväestön osan (varsinkin ammattiliittojen johtajien, jotka tavallisesti eivät kieltäytyneet 'ansioistaan' saamistaan aatelisarvoista) 'porvarillistumisen' vankemmaksi ja syvällisemmäksi. Kuitenkin tämä asiaintila oli ominaista nimenomaan Englannille (osaksi vastaavanlaisia edellytyksiä muodostui myös keisarillisessa Saksassa 19. vuosisadan lopulla ja 20. vuosisadan alussa).

Marx ja Engels kirjoittivat Englannin proletariaatin 'porvarillistumisesta' kaudella, jolloin Englannissa oli taloudellisen korkeasuhdanteen kausi, joka vaikutti kielteisesti vallankumouksellisen työväenliikkeen kehitykseen. Mutta heidän esittämistään asettamuksista ilmenee, että suotuisimpienkin olojen vallitessa porvaristo ei pysty ilman työtätekevien rappeuttamiseen tähtäävää erityispolitiikkaa saamaan aikaan mitään mittavaa työväenluokan edustajien siirtymistä sortajiensa asemiin. Marxin ja Engelsin ajatukset Englannin työväenluokan 'porvarillistumisesta' ovat poikkeuksellisen ajankohtaisia meidänkin päivinämme, ne auttavat arvioimaan objektiivisesti pääoman maissa hallitsevien sosiaalisten voimien kiinnostuneisuuden määrän työläisten 'porvarillistumisen' aatteiden levittämisestä.

Suurta mielenkiintoa herättävät Engelsin lausunnot niistä työväenluokan 'porvarillistumisen lisätekijöistä', jotka vaikuttivat USA:ssa, Ranskassa ym. maissa, joilla oli historiallisesti ohimenevä luonne. H. Schlüterille 30. maaliskuuta 1892 kirjoittamassaan kirjeessä Engels sanoo: "Mutta teidän porvaristonne (USA:n — O. Z.) osaa paljon pa-

remmin kuin Australian hallitus yllyttää toisen kansallisuuden toisen kimppuun — juutalaiset, italialaiset, tšekit jne. saksalaisia ja irlantilaisia vastaan ja näistä kunkin kaikkia muita vastaan. Niinpä luulenkin, että New Yorkissa vallitsee sellainen ero työläisten elintasossa, mikä muilla paikkakunnilla ei tule kuuloonkaan. Ja tähän liittyy vielä sellaisen yhteiskunnan, joka kehittyy puhtaasti kapitalistiselta pohjalta ilman minkäänlaista idyllistä feodaalista taustaa, täydellinen välinpitämättömyys olemassaolon taistelussa tuhoutuvasta ihmiselämästä... Tällaisessa maassa ovat väistämättömiä jatkuvasti uusiintuvat nousuvedet, joita laskuvedet seuraavat yhtä vääjäämättömästi" (Marx ja Engels, Kootut teokset, 38. osa, s. 273—274, venäjänk. laitos). Tämä luonnehdinta USA:n työtätekevien elinoloista sopii täysin amerikkalaisen yhteiskunnan nykyiseen tilaan. Värillisiin kohdistuvan rotusyrjinnän juurruttaminen USA:ssa on vaikuttanut ja vaikuttaa kielteisesti Amerikan työväenliikkeen kehitykseen.

Marxille 24. syyskuuta 1852 lähettämässään kirjeessä Engels ranskalaisten työläisten asemaa eritellessään panee merkille pyrkimyksen porvarillistumiseen, Ranskan proletariaatin vallankumouksellisista perinteistä huolimatta. "Muuten, työläiset ovat ilmeisesti aivan porvarillistuneet nykyisen hyvinvoinnin ansiosta ja keisarikunnan tulevan maineen toivossa. Tarvitaan karua kriisin koulua, jotta he mitä pikimmin jälleen tulisivat pystyviksi johonkin" (Marx ja Engels, Kootut teokset 27. osa, s. 122, venäjänk. laitos). Pitää ottaa huomioon, että Engels puhui kuitenkin Ranskan työväenluokan osan porvarillistumisen väliaikaisesta luonteesta, mikä johtui Napoleon III:n hallituskauden ensimmäisten vuosien erityisolojen vaikutuksesta.

Tapahtumien myöhempi kehitys vahvisti vakuuttavasti Engelsin olleen oikeassa. Pariisin kommuuni vuonna 1871 osoitti, mihin Ranskan työväenluokka pystyy.

'Pääomassaan' Marx osoitti, että työn tuottavuuden kasvun myötä tapahtuu yleisen tavaramäärän kasvaminen ja tuotteiden halpeneminen. Näin voi siis kapitalistinen kulutus lisääntyä kasautumisvarannon vähentymättä. Voipa kasautumisvarannon suhteellinen suuruus kasvaa kulutusvarannon kustannuksellakin samalla kun kapitalisti kuitenkin voi tavaroiden hinnan halpenemisen johdosta hankkia käytettäväkseen yhtä paljon tai enemmänkin nautintavälineitä kuin ennen" (Karl Marx, Pääoma, I osa, s. 559, Kansankulttuuri Oy, Helsinki 1948). Työläisten asemaan työn tuottavuuden lisääntyminen vaikuttaa toisin. Tapahtuu "työläisen hinnan halpeneminen, siis lisäarvon suhdeluvun suureneminen, vaikkapa todellinen työpalkka nousisikin. Se ei koskaan nouse samassa suhteessa kuin työn tuottavuus" (Karl Marx, Pääoma, I osa, s. 559, Kansankulttuuri Oy, Helsinki 1948). Marx tuo esille ne ristiriidat, jotka luonnehtivat tuotannon nousun prosesseja ja tässä yhteydessä avautuvien yhteiskunnan jäsenten elintason nousun mahdollisuuksien hyväksikäyttämistä. Nämä ristiriidat heijastavat yhteiskunnallisten suhteiden olemusta kapitalismissa. Ei kulutushyödykkeiden yksinkertainen määrällinen kasvu vaikuta eri luokkien ja sosiaalisten ryhmien edustajien asemaan ja etuihin, vaan objektiivisesti yhteiskunnallisten suhteiden järjestelmän sanelema työn tuotteiden jakautuma ja käyttö.

Karl Marx esitti työläisten asemaa kapitalistisessa yhteiskunnassa luonnehtivana yleisenä tendenssinä köyhyyden lisääntymisen taloudellisten voimien anarkian seurauksena. Elokuun 8. p:nä

1851 Engelsille lähettämässään kirjeessä Karl Marx huomauttaa, että tämä anarkia ilmenee siinä, miten yhteiskunnallinen työnjako kehittyy (aiheuttaen työläisen muuttumisen koneen lisäkkeeksi), miten uusinta tekniikkaa käytetään tuotannossa (voiton hankkimiseksi), kilpailussa, luottojärjestelmän organisoimisessa.

Työtätekevien elintaso pääoman maissa riippuu heidän absoluuttisen ja suhteellisen kurjistumistendenssinsä välisestä suhteesta. Tämä suhde voi muodostua sellaiseksi, että yhteiskunnassa on vallitsevana työtätekevien aseman huonontuminen, tai sellaiseksi, että heidän elinoloissaan ilmenee tiettyä paranemista. 'Porvarillistumisen' olemuksen ymmärtämiseksi on tärkeä merkitys sillä marxilaisuuden perustanlaskijoiden johtopäätöksellä, että läheskään kaikissa pääoman maissa ei synny objektiivisia edellytyksiä tuolle prosessille, vaikka tapahtuukin työtätekevien elintason nousua. Työväenluokan 'porvarillistuminen' on tulosta niiden erityisten olojen vaikutuksesta, joissa tämä tai tuo työläisjoukko on, eikä se siis ole pysyvä ja kehittyvä vaan väliaikainen prosessi.

Työläisten erään osan 'porvarillistumista' edistävien lisätekijöiden osuuden erittely sai Marxin ja Engelsin entistä vakuuttuneemmaksi siitä, että tuo prosessi on luonteeltaan väliaikainen, että se ei riipu vain suotuisista taloudellisista suhdanteista, vaan myös hallitseville luokille onnistuneista asioiden yhteenkietoutumisesta yhteiskunnan taloudellisessa, poliittisessa ja henkisessä elämässä.

V. I. Leninin teoksissa kehiteltiin edelleen Marxin ja Engelsin ajatusta työväenluokan 'porvarillistumisen' prosessin olemassaolosta. Kirjassaan Niin sanotun markkinakysymyksen johdosta Lenin kirjoitti, että porvarillisen yhteiskunnan oloissa vaikuttaa väestön kasvavan kulutuksen objektiivi-

nen laki. "Kapitalismin kehitys tuo kiertämättä tullessaan koko väestön ja työläisproletariaatin tarpeiden tason kohoamisen" (Lenin, Teokset, 1. osa, s. 92). Tämän lain vaikutuspiirin laajenemisen Lenin liittää myös työväenluokan lisääntyvään kokoutumiseen teollisuuskeskuksiin, lisääntyvään tuotteiden vaihtoon ja kaupungin ja maaseudun asukkaiden välisten lisääntyvien kontaktien kehittymiseen, työtätekevien tietoisuuden ja itsetunnon lisääntyvään kehittymiseen, mikä suo heille mahdollisuuden käydä menestyksellistä taistelua julmaa kapitalistista järjestystä vastaan.

Marxilaisuuden klassikot ovat usein todenneet, että porvaristo käyttää monissa kapitalistisissa maissa yhä jälkeenjääneiden ja riippuvaisuusasemassa olevien maiden kansojen riiston tuottamia hedelmiä erilaisten työläisosastojen lahjomiseen. Artikkelissaan "Imperialismi ja sosialistisen liikkeen hajaannus" Lenin sanoi, että imperialististen valtojen proletariaatin etuoikeutettu kerros elää osaksi sivistymättömien kansojen satamiljoonaisten joukkojen kustannuksella (Lenin, Teokset, 23. osa, s. 102).

Hän liitti porvariston lahjomien työväenluokan osien olemassaolon imperialististen valtioiden siirtomaaekspansioon, hallitsevien luokkien erityiseen politiikkaan, joukkopropagandavälinein laajamittaiseksi järjestettyyn työläisten tietoisuuden muokkaamiseen.

Marxilaisuuden perustanlaskijat osoittivat myös sen tavattoman suuren vahingon, minkä työläisten tietyn kerrostuman osallistuminen riistoon aiheuttaa vallankumoukselliselle työväenliikkeelle, ja pitivät sitä pääasiallisimpana syynä opportunismin leviämiseen monien maiden työväenliikkeeseen. Marx ja Engels kirjoittivat, että porvarillistumisen vaikutuksesta Englannin työväenliike laahustaa

virallisten puolueiden hännillä, asettaa itselleen pieniä päämääriä kapitalistisissa suhteissa. Siitä syystä Marx ja Engels pitivät Englannin työväenluokan päivänpolttavimpana tehtävänä itsenäisen poliittisen liikkeen kehittämistä. Myöhemmin tämä tehtävä tuli järjestäytyneiden työläisten eteen muissakin maissa (USA:ssa, Ranskassa, Saksassa ym.).

Marx, Engels ja Lenin antoivat tavattoman suuren merkityksen joukkojen vallankumoukselliselle kasvattamiselle, työtätekevien oman poliittisen kokemuksen kehittämiselle. Taloudellisen kehityksen prosessien ja poliittisten voimien asettelun syvällisen tieteellisen erittelyn pohjalta he tulivat siihen johtopäätökseen, että työläisten jonkin osan porvarillistuminen on voitettavissa, uskoivat työväenluokan vallankumouksellisiin mahdollisuuksiin.

2. Millä tavoin teorian kannattajat järkeilevät?

Työväenluokan 'porvarillistumisen' teorian edustajien aktivoituminen meidän päivinämme ei ole satunnaista. Sosialismin saavutukset kilpailussa kapitalistisen järjestelmän kanssa ja imperialismin siirtomaajärjestelmän luhistuminen aiheuttavat tarkistuksia työtätekevien riistomenetelmiin ja -muotoihin. Monopolien pääasialliset asemat yhteiskuntaelämässä perustuvat nykyisin yhä enemmän sisäisten lähteiden — tuotannon teknisen edistyksen tulosten, työn tuottavuuden kohoamisen, valtion taloudellisen kehityksen prosesseihin aktiivisuuden puuttumisen — hyväksikäyttämiseen.

Kapitalististen maiden hallitsevat luokat pitävät valtavan tuotantokapasiteetin luomista ja joukkotuotannon kehittämistä riittävänä keinojen saantilähteenä vanhan, luokkavastustajansa rappeuttamispolitiikan jatkamiselle ja kehittämiselle. Tällaisen suuntauksen vaikutuksesta muuttuvat myös 'porvarillistumisteorian' esittäjien asenteet. Nyt heitä ei kiinnosta vain työläisaristokratia, joka on vallan täydelleen osoittanut uskollisuutensa hallitseville voimille. Tärkeimmäksi asetetaan teesi porvarillistumisen levittämisestä laajalle työväenluokan keskuuteen. Se taas merkitsee, että hyökkäystä marxilaista johtopäätöstä vastaan työväenluokan

vallankumouksellisesta roolista käydään laajemmalla rintamalla kuin aikaisemmin.

Sitä paitsi esitetyt katsantokannat antavat mahdollisuuden selvittää myös, miksi nimenomaan meidän päivinämme on havaittavissa työväenluokan 'porvarillistumisen' ajatuksen 'rehevöityminen' kokonaiseksi teoriaksi. Korostaessaan 'porvarillistumisen' sisäisiä lähteitä ajatuksen esittäjät paljon enemmän kuin sen kannattajat 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa käyttävät länsimaisessa sosiologiassa yleisesti vallitsevia teorioita yleisistä muutoksista yhteiskunnan sosiaalisessa rakenteessa. Kyseisen asiantilan toteaa englantilainen sosiologi Otto Newman. Hänen käsityksensä mukaan tunnetut sosiologit kuten M. Ginsberg ja T. Marshall (Englanti) luovat erilaisten sosiaalisten ryhmien toisiaan lähentymis-prosesseja selittävän 'kiinteän kaavan' mainiten tässä sellaisten tekijöiden ja olojen vaikutukset kuin talouselämän kukoistus ja teollisesti kehittyneiden maiden väestön elintason kasvu, sellaisen kauden koittaminen, joka takaa ihmisille tasavertaiset mahdollisuudet koulusivistyksen saamiseen, ja jopa ammattiliittojen aktiivisuuden kasvu työläisten oikeuksien puolustamisessa jne.[2]

Koska teorian kannattajat pitävät kiinni ei vain työväenluokan huippukerroksen vaan myös sen huomattavien joukkojen tosiasiallisesta 'porvarillistumisen' prosessista, se johtaa eräänlaiseen 'kohteen' vaihtumiseen, kohteen, johon työtätekevien asemaa verrataan ja rinnastetaan. Jos vielä voidaankin puhua työläisaristokratiaan (ammattiyhdistysjohtajiin, sosialidemokraattisiin parlamentin tai hallituksen johtohenkilöihin jne.) sovellettuna elintason lähenemisestä välittömästi porvariston elintasoa, sitä ei voida sanoa suurista työläisjoukoista. Nykyajan 'porvarillistumisen' teo-

reetikot F. Zweig, R. Millar ja K. Mayer löytävät tässä tapauksessa toisen tien: he järkeilevät nyt enemmänkin työläisten lähentymisestä 'keskiluokkiin', jotka sosiaaliselta asemaltaan ovat lähempänä porvaristoa, ja vasta sitä kautta yhteiskunnan 'ylempiin' luokkiin.

Työväenluokan 'porvarillistumisen' teorian kannattajat pyrkivät todistelemaan tuon prosessin olevan joukkomittainen ja sen vaikuttavan syvällisesti yhteiskuntaelämään pääoman maissa. Ihmisen elintoiminnan eri puolia tarkastellessaan he pyrkivät kaikkialla löytämään piirteitä työläisten lähentymisestä 'keskiluokkiin' ja 'ylempiin' luokkiin. Kuitenkaan tendenssi 'porvarillistumiseen' ei ilmene samanarvoisena esimerkiksi tuotannon piirissä, poliittisessa elämässä tai tavallisissa elinoloissa, elintavoissa. Koska todellisuus on liian selvästi ristiriidassa 'porvarillistumisen' teoreetikkojen aikeiden kanssa, niin he joutuvat toisinaan tyytymään seikkaperäisesti analysoimaan vain elinoloja, joissa ihminen heidän mielestään ilmaisee itseään vapaammin.

Tietenkin elinolot kuvaavat paljolti yhteiskunnan jäsenten asemaa. Mutta tällainen asioihin suhtautuminen jättää sivuun työtätekevien aineellisen aseman parantamisen lähteet, heidän elintoimintansa tärkeimmän alan — tuotannon. Sitä paitsi lienee tuskin mahdollista tehdä vähääkään perusteltuja johtopäätöksiä ihmisen sosiaalisen aseman muuttumisesta, jos eritellään vain hänen elinolojaan.

Eräs työväenluokan 'porvarillistumisen' teorian kannattaja, englantilainen sosiologi F. Zweig aloittaa kirjansa Työläinen kukoistavassa yhteiskunnassa (1961) arvostelemalla niitä kirjoittajia, jotka tutkivat erikseen teollista ja perhe-elämää Englannissa.[3] F. Zweigin asennoituminen 'tieteelliseen,

industriaaliseen elämään' ei sekään ole arvostelun ulkopuolella. Se on tunnusomainen ja yleinen kaikille 'porvarillistumisen' teorian kannattajille. Siinä todetaan se asiaintila, että työläisten enemmistö ei saavuta korkeaa elintasoa ilman raskasta työtä ja jos työ turvaa yksilölle toimeentulon, ei ole mielekästä enempää palata työolojen tutkimiseen, varsinkaan koska työ ei herätä kiinnostusta työläisissä.[4]

Zweig, Mayer, Millar ym. sosiologit luonnehtivat työtätekevien elinolojen parantamista niiden 'arvovaltamerkityksellä, prestiisiarvolla', ts. he pitävät sitä jonkinlaisena ihmisen yhteiskunnallisen aseman muuttumisen symbolina. Kuinka paljon esim. työläiselle tulee maksamaan erilaisten kodin käyttöesineiden hankkiminen, millä tavalla ne tulevat hänen käyttöönsä, rajoittaako se hänen muitten tarpeittensa tyydyttämisen määrää? Nämä kaikki kysymykset jäävät sosiologien kiinnostuspiirin ulkopuolelle. He vain toteavat ne tosiseikat, että työläisperhe omistaa tiettyjä kestokulutushyödykkeitä, jotka osoittavat tuon työläisen arvovaltaa ja 'elämäntyyliä'. F. Zweig lukee työläisten aineellisen aseman parantumisen tunnusmerkkeihin yksityisen talonomistuksen lisääntymisen, televisioiden, jääkaappien ja pesukoneiden omistamisen. Työläisellä on enemmän vapaa-aikaa, jonka hän viettää kotona. Avioliittoja on alettu solmia yhä nuoremmalla iällä, mikä osoittaa nuorten työläisten tulevaisuudenluottamusta, mitä ei voida sanoa edeltäneistä sukupolvista.[5]

Ilmeisesti F. Zweigin johtopäätösten, joiden ehdotonta soveltuvuutta nykyhetken Englannin työväenluokkaan hän julistaa, täytyy rakentua huolella suoritettujen ja käytännön tosiseikkoja laajalti käsittävien tutkimusten pohjalle. Vain siinä tapauksessa ne voivat olla luotettavia. F. Zweig on

haastatellut 672 työläistä ja ammattiliittojen edustajaa Sheffieldissä, Dunlopissa ym. kaupungeissa. Hänen kirjansa sisältämät tiedot työläisperheiden kestokulutushyödykkeillä turvaamisen tasosta eivät kuitenkaan todista, että kaikki nuo perheet eläisivät hyvin ja olisivat täysin tyytyväisiä asemaansa.

Hyvinvointi, joka 'porvarillistumisen' teorian kannattajien näkökannan mukaan muuttaa muka yhteiskunnan kasvoja, ei ulotu niin täydellisesti kaikkiin työläisiin, että olisi mahdollista puhua heidän asemansa perinpohjaisesta paranemisesta. Teorian esittäjien käsityksen mukaan kuitenkin erilaisten työläisryhmien aineellisen aseman paraneminen ehdottomasti vaikuttaa koko luokan asemaan ja sosiaalisiin keskinäissuhteisiin yhteiskunnassa yleensä. Osoittautuu, että työläisen on suhteellisen helppoa saavuttaa suurempi itsetunto pannessaan merkille tosiseikkoja luokkaveljiensä elintason kasvusta ja tulla johtopäätökseen oman arvovaltansa kohottamisesta sekä 'uhata' muuttaa luokkien välisiä rajoja yhteiskuntaelämän eri aloilla.

Työtätekevien elinolojen paranemista todistaviin asiatietoihin nojaten 'porvarillistumisen' teoreetikot perustelevat teesiä, että kulutuspyrkimyksellinen ilmapiiri voi vaikuttaa laajamittaisesti ja pysyvästi työläisten tietoisuuteen ja käyttäytymiseen. Jokapäiväinen kulutusmentaliteettia edustavien ihanteiden propagoiminen ei voi olla vaikuttamatta työläisen mielialaan ja käyttäytymiseen. Työläisten sosiaalisen aseman puutteellisuus synnyttää kapitalistisen yhteiskunnan oloissa aivan luonnollisen halun kohottaa elintasoa, saavuttaa mukavuuksia elinoloissa. Länsisaksalaisen kirjailijan Max von der Grünin romaanin Kiiltomadot ja liekki (1965) päähenkilö, kaivostyöläinen ja aktiivinen

ammattiyhdistysmies Jürgen Formann pohdiskelee esimerkiksi: "Jokainen meistä voi valita minkä haluaa: joko vaikenemisen ja tilin kotiin tuomisen, tai hikeentymisen. Meitä haluttaa kovasti hikeentyä, kuohahdella, sillä ei voi olla hikeentymättä vallitseviin oloihin. Mutta sinä pidät suusi kiinni: pitäähän tienata hintaa. Haluamme elää ja elää hyvin... Siitä syystä me emme myöskään pullikoi. Me emme enää kapinoi, vaikka ihmisen ja työläisen velvollisuus sitä vaatisi." Monet työläiset käsittävät, että suhteellisen hyvinvoinnin saavuttamisesta he joutuvat maksamaan sen, että menettävät 'luokkakasvonsa', siirtyvät konformismin ja poroporvarillisuuden kannalle. On kuitenkin paljon niitäkin, joille riittää kun omistaa talon, television ja auton. He kulkevat rauhallisina elämäntietään reagoiden vain erilaisiin muutoksiin kulutusmaailmassa. 'Porvarillistumisen' teoreetikot korostavat kaikin tavoin tätä seikkaa kirjoituksissaan.

Mutta työtätekevien elintason kasvun prosessien tutkimisessa ne tosiseikat, jotka kertovat kulutustason kohoamisesta jonkun väestöryhmän keskuudessa, eivät ole tärkeitä, tärkeintä on todellinen sosiaalinen asema rikkaitten ja köyhien yhteiskunnassa. Luonnehtiessaan työtätekevien oloja kapitalistisessa yhteiskunnassa Lenin mainitsi: "Kurjuus ei kasva fyysisessä, vaan sosiaalisessa mielessä, ts. siinä mielessä, että muodostuu epäsuhde porvariston tarpeiden ja koko yhteiskunnan tarpeiden tason kasvun ja työtätekevien joukkojen elintason välillä" (Lenin, Teokset, 4. osa, s. 184). Näiden tai noiden yhteiskunnallisten ryhmien rikkauden tai köyhyyden asteen voi objektiivisesti arvioida vain vertaamalla sitä aineellisten ja henkisten hyödykkeitten tuotannon kehitystasoon, yhteiskunnan jäsenten tarpeiden tyydyttämisen luonteeseen ja asteeseen, elämisen tarpeiden tyydyttämisen

kustannuksiin jne. Tällöin on tarpeen ottaa huomioon kokonaisten luokkien ja yhteiskunnallisten ryhmien, eikä erillisten yksilöiden asema.

Työtätekevien elintason kasvulla kehittyneissä kapitalistisissa maissa on sosiaalinen merkityksensä, koska se edistää kasvavien elinhyödykkeiden, kulttuuriarvojen, vapaa-ajan vieton ym. tarpeiden tyydyttämistä. Niillä 'katetaan' kuitenkin pääasiassa ne tarpeet, jotka liittyvät työtätekevien ruumiillisten ja henkisten voimien uusintamiseen, mitkä voimat ovat heille tarpeen tuotannolliseen toimintaan osallistumiseksi. Työväenluokan lähentymistä porvaristoon aineellisessa suhteessa ei tapahdu. Näiden kahden luokan aseman välillä on syvä kuilu. Näihin saakka kehittyneitten kapitalististen maitten väestön mitättömän pienen vähemmistön haltuun on keskittynyt valtavia rikkauksia. Vuonna 1960 1 %:lla Englannin yli 25-vuotiaasta väestöstä oli omistuksessaan 42 % kansallisrikkauksista.[6] Yhteiskunnan vastakkaisella puolella ovat ne ihmiset, jotka hädin tuskin tulevat toimeen. Työtoiminta ei suinkaan turvaa edes heidän välttämättömien tarpeidensa tyydyttämistä. Tunnettu amerikkalainen tutkija S. Miller myöntää, että USA:ssa yli 20 %:lla perheistä vuositulo jää alle 3 000 dollarin.[7] Arthur B. Shostak (USA) esittää sellaisia tietoja, että kymmenessä vuodessa (vuosina 1955—65) valtiolta muodossa tai toisessa apua saavien amerikkalaisten määrä kasvoi 30 %:lla, ja tuota apua voi saada vain 20 % köyhistä perheistä.[8]

On syytä ottaa huomioon, että itse köyhyys-käsite muuttuu väestön tulojen kasvun myötä. Amerikkalainen sosiologi G. Gordon on sitä mieltä, että vähitellen kohoaa myös köyhyyttä luonnehtiva tulotaso.[9] Siitä syystä yksilöllä saattaa olla varoja, jotka ensinäkemältä ehkä tuntuvat huomattavilta,

mutta jotka todellisuudessa eivät ylitä köyhyyden rajaa.

Useimmat länsimaiset köyhyysongelman tutkijat myöntävät tulonjaon epätasaisuuden paitsi luokkien ja sosiaalisten ryhmien välillä yhteiskunnassa kokonaisuudessaan, myös niiden sisällä (mm. työväenluokan sisällä). S. Miller jopa jakaa työväenluokan kahteen eri luokkaan: vakinaisesti työssä olevien ammattitaitoisten ja puoliammattitaitoisten työläisten luokkaan ja epäsäännöllisesti työtä saavien ammattitaidottomien työläisten luokkaan (viimeksi mainitut voitaisiin hänen mielestään määritellä 'alemmaksi luokaksi').[10] Tunnusomaista on, että tässä jaottelussa kuvastuu varsin olennaisena työttömyyden vaikutus työväenluokan asemaan kehittyneissä kapitalistisissa maissa.

Työtätekevien aineellisen hyvinvoinnin kohoaminen ei tapahdu niin huomattavasti, että olisi mahdollista tyydyttää heidän monipuoliset tarpeensa, (mm. myös menestykselliselle työnteolle tieteellisteknisen edistyksen vallitessa välttämättömät tarpeet). Aineellisten vaikeuksien vuoksi työläisille ei ole helppoa saada korkean ammattitaidon hankkimiseen riittävää koulusivistystä. Englantilainen sosiologi D. Lie mainitsee, että sodanjälkeisinä vuosina työläisten teknisen koulutuksen järjestelmä on Englannissa laajentunut, mutta "kokonaisuudessaan tuo järjestelmä ei ole vielä läheskään riittävästi kehittynyt, ja monet työnantajat ovat varsin vähän kiinnostuneita työläisten tuotannollisesta kouluttamisesta".[11] Erilaisten yhteiskunnallisten ryhmien mahdollisuuksien erilaisuus ulottuu elinoloihin, vapaa-ajanviettoon jne.

Jotkut kirjoittajat nurkuvat sitä, että elinolojen paraneminen synnyttää ihmisissä ylettömän suuria vaatimuksia, joita he ehdottomasti pyrkivät toteuttamaan. Englantilainen sosiologi A. Holsey

arvelee, että USA:ssa, missä elintaso on korkeampi kuin Länsi-Euroopan ja Aasian maissa ja myös vaatimukset ovat siis korkeammat, köyhyyden eliminoimisongelmat ovat paljon ajankohtaisemmat.[12]

Työläisten hyvinvoinnin tietystä kasvusta huolimatta monet länsimaiden sosiologit ja taloustieteilijät ovat vastoin 'porvarillistumisen' teorian kannattajien väitteitä taipuvia pitämään työväenluokkaa yhteiskunnan 'alempana luokkana". Vuonna 1969 Englannissa ilmestyneessä kirjassaan Työväenluokka Gordon Rose korostaa sitä, että sosiaalisessa hierarkiassa työläiset ovat lähempänä pohjaa kuin sen huippua. Siinä suhteessa hänen käsityksensä mukaan työtätekevien asema ei ole olennaisesti muuttunut 19. vuosisataan verrattuna.[13]

Jo mainitsemamme sosiologit siirtyvät elinolojen piiristä luokkien ja sosiaalisten ryhmien keskinäissuhteiden alueelle, kun he pyrkivät todistelemaan, että muutokset työläisten elinoloissa aiheuttavat sitä samaa yhteiskunnan jäsenten etujen ja toimintojen lähentymistä ja yhdentymistä, josta yrittäjät ovat aina olleet niin kiinnostuneet. Huomautamme, että tällöin käytetään täysin määrin hyväksi kaikkia niitä väittämiä, jotka aiemmin koskivat muutoksia elintavoissa ja elinoloissa.

Amerikkalainen sosiologi Kurt Mayer väittää, että nykyisin ei länsimaissa luokkia erota toisistaan jyrkät rajat. "Nykyajan sosiaalisilla luokilla ei ole juridista muotoutumaa, ne eivät ole enää järjestyneitä ryhmiä."[14] Yhteiskunnan jäsenten luokka-asemien eroavuuksien viralliset, 'ankarat' kriteerit puuttuvat ja 'ylemmän' ja 'keskiluokan' elämänsymbolit ovat periaatteessa jokaisen saavutettavissa, jos on sitä varten välttämättömät varat. Minkäänlaiset juridiset rajoitukset eivät estä siirty-

mistä luokasta toiseen.[15] Tässä näemme jälleen ihmisten aineellisen hyvinvoinnin kohoamisen sosiaalisen roolin liioitteluun. Voisiko 'ylempien' luokkien edustajien sosiaalista asemaa luonnehtivien ulkoisten symbolien hankkiminen turvata alemmista luokista oleville pääsyn heidän piiriinsä? Ei tietenkään.

'Porvarillistumisen' teoreetikot todistelevat, että kapitalistiselle yhteiskunnalle on ominaista suurempi demokraattisuus kuin sitä edeltäneille yhteiskunnallisille ja taloudellisille muodoille ja että siinä on useammin mahdollista siirtyä 'alemmista' 'ylempiin'. Voidaan vielä yhtyä siihen, että varhaiskapitalismin kaudella, jolloin feodaalisen hierarkian ihmisiä erottavat raja-aidat kaatuivat, työtätekevillä todella olikin enemmän mahdollisuuksia tällaiseen siirtymiseen. Niinpä R. Bendix kirjassaan Työ ja valta teollisuudessa (1962) esittää asiatietoja siitä, että v. 1750—1850 kolmasosa Englannin yksityisyrittäjistä oli lähtöisin työläis- ja pienviljelijäperheistä. Siitä lähtien porvarillisen yhteiskunnan luokkia ja sosiaalisia ryhmiä erottavat rajat ovat muuttuneet väliseiniksi, jotka hyvinkin korvaavat ne, jotka vallitsivat feodaalisessa yhteiskunnassa.

Englantilainen sosiologi R. Millar arvelee Kurt Mayeriin yhtyen, että elintason kohoamisen ansiosta (jälleen esitetään tuo samainen syy!) yhteiskunnassa muodostuvat edellytykset sosiaalisen tasaarvoisuuden saavuttamiselle. Hänen mielestään sosiaaliset rajat luokkien ja ryhmien välillä ovat Englannissa aina olleet 'ohuemmat' ja 'huomaamattomammat' kuin muissa maissa, ja siitä syystä brittiläisen luokkajärjestelmän perinteille on ollut ominaista kestävyys.[16] Huomautamme, että tässä tapauksessa kysymys on yhteiskunnasta, jossa aristokraattisten perinteiden rooli on näihin saakka

ollut ehkä suurempi kuin missään. R. Millar huomauttaa edelleen, että luokkajärjestelmä Englannissa on 'kestänyt' ajan kokeen ja se mahduttaa itseensä yhteiskunnassa tapahtuvat sosiaaliset muutokset.[17] Teknisen edistyksen ja elämisen hyvinvoinnin kasvaessa tasa-arvoisuus ei ole enää abstraktinen ajatus, vaan se muuttuu todellisuudeksi, siinä muodostuu 'sosiaalinen ilmasto' sen leviämiselle.[18] R. Millarin kirjassa esitetään asiatietoja, jotka kuvaavat yhteiskunnan jäsenten turvattua tasoa kodin käyttöesineistöön nähden (tällöin kirjoittaja ei tee eroa eri luokkien ja ryhmien välillä). Hänen mielestään Englannissa syntyy uusia luokkia, ts. yhteiskunnan sosiaalinen rakenne 'muuttaa muotoaan'. Kaikista 'porvarillistumisen' teoreetikoista Millar avoimimmin harjoittaa pääoman maiden todellisuuden puolustelua.

'Porvarillistumisen' teoreetikot antavat ratkaisevan merkityksen yksilöllisille vaikutteille ja herätteille työläisten sosiaalisten siirtymisten prosessissa sivuuttaen tällöin yksilöllisen psykologian muuttumisen objektiiviset perustat. He panevat työläisten tiliin sellaisia vaikutteita ja herätteitä sosiaalisesta liikkuvuudesta, jotka eivät ole heille lainkaan luonteenomaisia ja ovat ristiriidassa heidän asemansa kanssa. Sosiologisten tutkimusten tuloksena englantilainen sosiologi A. Sykes esim. tulee siihen johtopäätökseen, että työläiset useimmiten eivät edes pyri muutokseen, eteenpäin siirtymiseen, koska tuollainen muutos aiheuttaa liian vakavan käänteen heidän elämässään. Muututtuaan työnjohtajaksi työläinen saattaa menettää entiset työtoverinsa ja naapurinsa ja hänen on luotava uusia yhteyksiä toisen luokan ihmisiin.[19] Sykes kirjoittaa, että etenemisen, ylenemisen mahdollisuuksien menetys panee työläiset kehittämään erittäin tiukat luokkarajoitukset ja kieltämään

sosiaalisen liikkuvuuden ylöspäin niin itseltään kuin toisiltakin työläisiltä.[20]

Työväenluokan 'porvarillistumisen' hengessä puhuvat sosiologit ja taloustieteilijät tekevät johtopäätöksiä myös muutoksista työläisten tajunnassa ja käyttäytymisessä, heidän yhteiskunnallisen aktiviteettinsa alenemisesta.

'Porvarillistumisen' teoreetikkojen mielestä tuotannon keskittymisprosessi ja työtätekevien joukkojen kasaantuminen tehdaslaitoksiin ei enää organisoi työläisiä, eikä heidän vallankumouksellisuudelleen ja luokkasolidaarisuudelleen enää ole objektiivisia perusteita. Onko niin? Tarkastelemme niitä todisteluja, joita esitetään työläisten tietoisuudessa tapahtuvien muutosten reaalisuudesta. Nämä muutokset selitetään tavallisesti todisteeksi heidän lähentymisestään porvaristoon ja 'keskiluokkaan'.

Marxilaisten kanssa väitellessään 'porvarillistumisen' teorian esittäjät vaihtavat proletariaatin luokkatietoisuuden kehitysprosessia tarkastellessaan tavanomaisen luokkatietoisuus-käsitteen toiseen, 'sosiaaliseen mielikuvitukseen'. Tämä sanonta tuli käyttöön länsimaisessa sosiologiassa 50-luvun jälkipuoliskolla amerikkalaisen sosiologin A. Cornhauserin toimesta, ja koska mainitun teorian kannattajat pitävät sitä onnistuneena tutkittaessa muutoksia työtätekevien tietoisuudessa, luonnehdimme seikkaperäisesti sen sisältöä.

'Sosiaalisen mielikuvituksen' sosiologit määrittelevät ihmisten käsitykseksi yhteiskunnasta, jossa he asuvat ja joka on tavalla tai toisella kerrostunut (stratifioitu). Kunkin kerroksen edustajat jakavat yhteiskunnan kahteen toisilleen vastakkaiseen ryhmään, josta toisella on hallussaan valta ja toinen on sitä vailla. Sosiaalisten ryhmien mielikuvitusmallit ovat erilaiset, vaikka mahdollisesti

on myös 'sekamielikuvitusta'; työläisillä, niin kuin sosiologien enemmistö arvelee, on kollektivistinen mielikuvituksen 'malli', keskiluokalla taas individualistinen. Useasti 'sosiaalinen mielikuvitus' yksinkertaisesti samastetaan tämän tai tuon ryhmän edustajien yhteiskuntaelämässä orientoitumisen kanssa.*

Kun länsimaiset sosiologit käyttävät sanontaa 'sosiaalinen mielikuvitus' se liittyy heidän yhteiskunnallista tajuntaa koskevan marxilaisen opin arvosteluunsa. Sosiologit eivät kiistä sitä, ettei yhteiskunnallisten ryhmien tajunnalla olisi luokkaluonnetta (erilaiset mielikuvituksen mallit), mutta olettavat, että näin on ainoastaan ideologista tasoa paljon alemmalla tasolla. He puhuvat itse asiassa yhteiskunnallisesta psykologiasta, joukkomittaisesta reaalisesta tajunnasta, mutta käyttäessään sanontaa 'mielikuvitus' he aivan selvästi pyrkivät individualisoimaan sen.

Marxilainen sosiaalipsykologian kirjallisuus ei suinkaan ole välittämättä siitä, mikä osuus on yksilöiden käsityksellä yhteiskunnastaan. Neuvostoliittolaisen tutkijan B. F. Poršnevin vuodelta 1966 olevassa tutkimustyössä Sosiaalipsykologia ja historia sanotaan, että reaalisen keskinäisriippuvuuden, tietyn yksilömäärän jokapäiväisen yhteenkokoutumisen käsittäminen tapahtuu 'me-' ja 'he' -kontrastin kautta. Omassa mielessään ihmiset asettavat 'itsensä' vastakkain 'muiden' kanssa ja sillä tavoin orientoituvat yhteiskuntaelämässä. Alkukantaisessa yhteiskunnassa koko tämä asetelma oli yksin-

* On tarpeen erottaa käsitteet 'sosiaalinen mielikuvitus' ja 'sosiologinen mielikuvitus'. Jälkimmäisessä tapauksessa on kyse ihmisen yhteiskuntaelämässä oikein orientoitumisen muovautumisesta hänen sosiaalisesta asemastaan riippumatta.

kertainen: 'me', yhden heimon edustajat ja 'he', toisen heimon. Antagonistisessa luokkayhteiskunnassa käsityksen muodostumiseen 'itsestä' ja 'toisista' eivät vaikuta enää heimo- vaan sosiaaliset luokkaerilaisuudet.

Mutta 'sosiaalinen mielikuvitus' on vain yksi yhteiskuntapsykologian aineksista, eikä läheskään tyhjentävästi selitä koko sen rikkautta. On mahdollista puhua 'sosiaalisen mielikuvituksen' muotoutumisen ja kehittymisen erilaisista teistä — niin hyvin yhteisten tunteiden, mielialojen ja elämysten pohjalta kuin myös yhteiskunnallisen ideologian sisällön omaksumisen pohjalta. Molemmissa tapauksissa 'sosiaalinen mielikuvitus' on ihmisiä toiminnallisuuteen herättävä voima, perusta orientoitumiselle yhteiskuntaelämässä. Mutta kun se kehittyy ja omaksuu yhteiskunnallisen ideologian sisällön, se ilmeisesti edistää yksilön tietoisuuden, aktiivisuuden kasvua, yksilön täydellisempää osallistumista luokkansa toimintaan.

Työväenluokan 'porvarillistumisen' teoreetikot katsovat 'sosiaalisen mielikuvituksen' perustana olevan yksilöiden tunteet ja pyrkimykset, jotka liittyvät ennen muuta heidän taloudelliseen asemaansa. Heidän näkemyksensä mukaan elintason kohoaminen on omiaan lisäämään ihmisen vapautta ja tekemään hänestä individualistin elämäntoiminnan peruslajeissa. Ihminen pyrkii yhä useammin käyttäytymään 'omalla tavallaan' ja näkee siinä pääasiallisen ilmauksen 'itseilmaisun' prosessista elämässä. Jo mainitsemamme F. Zweig mainitsee, että omissa arkioloissaan työläisille syntyy pyrkimys harrastaa "tekemistä itseään varten" (erilaisia kotitöitä, 'hobby', joissa yksilö voi vapaasti ilmaista itseään).[21] Työläisillä muotoutuu pragmaattinen suhtautuminen erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden ja mm. henkisen kulttuurin

ilmiöiden arviointiin. F. Zweigin käsityksen mukaan he valitsevat ja kuluttavat vain niitä kulttuuriarvoja, joiden omaksuminen tuottaa heille käytännöllistä hyötyä (samaisessa kotoisessa perhe-elämässä) tai antaa mahdollisuuden viettää vapaa-aikaa mitään ajattelematta. Ottamatta huomioon kapitalististen maiden työväenluokan historian tosiseikkoja, joista nähdään lukuisia esimerkkejä työväenluokan edustajien korkeasta tietoisuus- ja kulttuuritasosta, F. Zweig pyrkii kaikin tavoin korostamaan työläisten alhaista tasoa, mitä tulee tietoihin tärkeimmistä maailmantapahtumista, ja heidän epäpoliittisuuttaan.

Meille jo tuttu R. Millar todistelee, että elintason kohoamisen myötä työläisten 'sosiaalinen mielikuvitus' saa heidät 'samastamaan' itsensä englantilaisessa yhteiskunnassa muotoutuvaan uuteen ns. tekniseen luokkaan. Tähän luokkaan R. Millarin käsityksen mukaan kuuluvat toimistotyöntekijät, pikkukauppiaat ja liikemiehet, osa sivistyneistöä ja korkeapalkkaiset työläiset.[22] Millar sanoo, että 'teknisen luokan' edustajille on ominaista kehittynyt omanarvon tunto, joka johtuu heidän roolistaan koneiden ja tuotantoprosessien ohjaajina.[23] Millar antaa ratkaisevan merkityksen yhteiskunnan jäsenten luokka-asenteen muuttumisessa tunteille, mielialoille ja pyrkimyksille. 'Tekniseen luokkaan' kuuluvat ne, jotka ovat osanneet mukautua yhteiskunnan muutosten päävirtaan. Sosiaaliseen alhaisoon lukeutuu se, joka vastustaa muutoksia, joka ei pysty mukautumaan elämänoloihin 'hyvinvointiyhteiskunnassa' tai ei halua sitä tehdä.[24]

Tietenkin se että työläiset käsittävät roolinsa yhteiskuntaelämässä, välttämättömien aineellisten hyödykkeitten tuottajan roolinsa, on paljolti määräävä seikka. Mutta synnyttääkö se työtätekevissä

tunteen mukautumisesta vallitseviin oloihin, 'muutosten päävirtaan', vai herättääkö se päinvastoin halun vastustaa asiaintilaa yhteiskunnassa?

Englantilainen sosiologi G. Mackenzie sanoo, että luokkatietoisuuden alueella on tapahtumassa työläisten lähentymistä 'keskiluokkaan'. Työläisten eristynyt perhe-elämä ja heidän saamansa koulusivistys voittaa useasti tuotantoympäristön vaikutuksen ja aiheuttaa sen, että he omaksuvat toisten luokkien normit ja arvot.[25]

Miten perusteltuja ovat 'porvarillistumisen' teorian kannattajien todistelut työläisten elämänsuunnan muuttumisesta? Silmiinpistävää on, että he ottavat huomioon pääasiassa ne sosiaalisen aseman ulkoiset tunnusmerkit, jotka ilmenevät ennen muuta arkisissa elinoloissa. Se että yksilö omaksuu nuo tunnusmerkit, ei suinkaan vielä merkitse hänen sosiaalisen asemansa perinpohjaista uudeksi muuttumista. Englantilaisen sosiologin W. Runamenin artikkelissa puhutaan siitä, että jo ennen toista maailmansotaa monet tarkkailijat kirjoittivat työläisten assimiloitumisesta henkisen työn tekijöiden tapoihin ja käyttäytymisnormeihin. G. Orwell on viitannut tosiseikkoihin heidän lähentymisestään makujen, tapojen ja esiintymistyylin osalta. Vuonna 1937 A. Carr-Sounders ja D. Caradog-Jones kirjoittivat lähentymisestä pukeutumisen, puhetavan ja vapaa-ajan vieton osalta. Vuonna 1948 aikakauslehti Economist kirjoitti, että 'keskiluokka' laajenee ja lisääntyy sitä mukaa kuin ne, jotka saavat työpalkkaa, omaksuvat porvarillisia tapoja ja elintasoa.[26] Mutta yleisten normien ja käytöstapojen omaksuminen, arvelee Runamen (eikä ainoana länsimaisena sosiologina), ei aiheuta automaattisesti työläisten aseman muutosta yhteiskunnassa.

Runamen yrittää esitellä kolme työläisen 'keski-

luokkaan' liittymisen vaihetta, jossa normien ja käyttäytymistapojen omaksuminen ei ole enempää kuin yksi jakso. Ensimmäinen on vaihe, jolloin työläinen sosiaalisesti eristäytyy luokkatovereistaan, mutta katsoo vielä kuuluvansa työväenluokkaan. Toisessa vaiheessa työläinen omaksuu kaikki ne normit, jotka ovat vallitsevia 'keskiluokan' keskuudessa, mutta ei ole vielä yhdentynyt tähän ryhmään vaan vasta ajattelee samastumista 'keskiluokan' ryhmään ja häntä pidetään siinä tasaveroisena. Runamenin mielestä juuri tämä onkin porvarillistumisprosessia.[27]

Vastoin 'porvarillistumisen' teorian esittäjien vakuutteluja elämänsuuntauksen muutosprosessit eivät kajoa syvälle työläisten tietoisuuteen. Työtätekevien elämänarvot ja suuri yhteiskunnallinen aktiivisuus vaikuttavat suuressa määrin huutavan ristiriidan käsittämiseen heidän tuotantoroolinsa ja sosiaalisen asemansa välillä kapitalismin aikana. Työväenluokan sosiaalipsykologian länsimaiset tutkijat panevat merkille, että tajunnan alalla työläisillä ja työnantajilla, johtajilla, on enemmän eroavuutta kuin yhteistä, että työväenluokan parhaat perinteet, kollektiivisuus ja solidaarisuus, jotka ovat työtätekeville ominaisia kulttuuri-ilmiöitä arvioitaessa, ovat sitkeät ja niillä on vaikutusvoima.

Amerikkalainen sosiologi R. Centers on sitä mieltä, että työläisillä ja ylempien luokkien edustajilla on täysin erilaiset kriteerit mitä tulee omassa tietoisuudessaan itsensä samastamiseen ja lukemiseen kuuluvaksi tiettyyn sosiaaliseen ryhmään. R. Centers pitää luokkatietoisuutta vain itsensä samastamisena tiettyihin yhteiskunnallisiin ryhmiin lukeutuviin yhteiskunnan jäseniin.[28] Ylempien luokkien edustajilla noita kriteerejä ovat rikkaus, tulot, koulusivistys, perheen syntyperä ja asema,

johtajuus, valta, vaikutus, arvovalta jne.[29] Työläisillä on toisenlaiset keskinäisen samastamisen kriteerit: ruumiillinen työ, työ elämäntarvikkeiden turvaamiseksi, työn luonne, puutteellinen koulusivistys, ammattipätevyys ja vakaa asema.[30]

Englantilainen R. Hoggart esittää työläisten psykologian ja käyttäytymisen erityispiirteeksi ensisijaisesti tradition voiman.[31] Tämä sosiologi mainitsee, että työläisten tajunnassa ilmenee jyrkkää maailman jakamista 'heihin' ja 'meihin'. 'He' ovat tehtaan isäntiä, yläpään virkamiehiä, poliiseja ym., 'me' taas olemme työläisiä, luokkaveljiä.[32] Standardisoidun massakulttuurin vaikutus ei voi kuten R. Hoggartista näyttää, luhistaa työläisten arvoja ja käyttäytymisnormeja eikä heidän orientoitumistaan suhtautumisessa maailman tärkeimpiin ilmiöihin ja tapahtumiin.[33]

Sosiologisten tutkimusten tuloksiin USA:n ja Englannin suurimmissa teollisuuskeskuksissa perustuvat esittämämme todistelut osoittavat perusteettomaksi sen johtopäätöksen, että olisi muka tapahtumassa käänne, murros proletariaatin tietoisuudessa, että työläiset olisivat joukkomittaisesti etääntymässä luokkakannalta. 'Porvarillistumisen' teorian kannattajat paljastavat pinnallisen asenteensa todellisuuteen pyrkiessään selittämään työtätekevien sosiaalisen aseman ulkonaisten tunnusmerkkien muuttumisen osoitukseksi heidän yleisestä uudelleen asennoitumisestaan elämään. Noiden teoreetikkojen teoksissa mm. sivuutetaan työväenluokan ja niiden ryhmien ja kerrosten edustajien monimutkaiset keskinäissuhteiden prosessit, jotka länsimaiset sosiologit tavallisesti laskevat kuuluvan 'keskiluokkaan'. Vertailut osoittavat, että vaikka 'keskiluokan' asema ja arvovalta yhteiskunnassa on monessa suhteessa vielä merkittävästi parempi kuin työläisten asema, todetaan

kuitenkin 'keskiluokan' alempien kerrosten 'liikettä' työläisiin päin (mihin esim. G. Mackenzie kiinnittää huomiota).[34]

Työläisten sosiaalisen ajattelun kollektiivinen luonne on torjuvana tekijänä yksityisomistuksellisten tendenssien heidän tietoisuuteensa ja käyttäytymiseensä vaikuttamista vastaan. Olisi kuitenkin väärin kieltää, etteikö ihmistä, jolla ei ole kadehdittavaa sosiaalista asemaa yhteiskunnassa, joka on sorrettu ja tulee nipin napin toimeen, kiehtoisi mahdollisuus saavuttaa jonkinlainen itsenäisyys elämässä, päästä yrittämään omaa 'liiketointaan'. Kapitalismin kehitys, niin korkean tason kuin se on saavuttanutkin, ei täydelleen hävitä pikkuyrityksiä, pieniä korjaamoja ja huoltamoja, vaikka niiden omistajien asema käykin yhä vaikeammaksi.

On tärkeää korostaa, että ei vain liiketaloudellinen kilpailu, vaan ensi sijassa tuotantotoiminnan muuttuvat olot tekevät työtätekevien haaveen omasta yrityksestä ja riippumattomasta elämästä nykyoloissa toteutumattomaksi. Tämän osoittaa vakuuttavasti teollisuussosiologi Ely Chinov, jolle on ominaista tietynlainen selkeys suhtautumisessa todellisuuteen. Kirjassaan Autotyöläiset ja amerikkalainen haave hän huomauttaa, että USA:ta on aina pidetty kaikille ihmisille samanlaisten mahdollisuuksien maana. Amerikkalaisessa yhteiskunnassa on levinnyt yleiseksi se käsitys, että jokaisen oma aktiivisuus turvaa etenemisen elämässä.[35] Tätä oli omiaan edistämään yksityisyritteliäisyyden kehitys, jonka sai aikaan se, että maassa oli pitkät ajat vapaata maata. Mutta ajat muuttuvat ja 'amerikkalaisesta haaveesta' tulee toteutumaton. "Työläiset ovat laajasti mainostetun perinteen lupausten ja nykyajan taloudellisen ja sosiaalisen todellisuuden välissä..."[36] Ely Chinovin kirjassa

esitetään tietoja, joiden mukaan USA:ssa syntyy vuosittain jopa 400 000 uutta yksityisyrittäjää, mutta 30 % heistä ei kestä vuottakaan. Syynä on kansallisen liiketoiminnan suuri keskittyminen pääoman edustajille.[37]

Mainitun teorian kannattajat pitävät yhtenä tärkeimmistä työväenluokan 'porvarillistumisen' tunnusmerkeistä myös sitä, että työläiset menettävät 'luokkaidentifikaationsa', ts. tuntemuksensa kuulumisesta luokkaan, läheisyytensä työtovereihinsa. He näkevät tämän prosessin ilmenemisen ensiksikin siinä, että työläisten kiinnostus työntekoon alenee jyrkästi ja että nämä sulkeutuvat omaan piiriinsä; toiseksi siinä, että nämä yhä aktiivisemmin pyrkivät elämässään seuraamaan ylempien luokkien edustajien esimerkkiä.

Jo edellä mainitussa kirjassaan Työläinen hyvinvointiyhteiskunnassa F. Zweig sanoo, että työläinen jo suuressa määrin tuntee itsensä yksilöksi, joka itsenäisesti tukee oman asemansa lujuutta ja vakavuutta yhteiskunnassa. Työläisten solidaarisuus heikkenee. Ja kaikki tämä tapahtuu jälleen työtätekevien elintason kohoamisen ansiosta.

'Porvarillistumisen' teorian kannattajien näkökannalta on kaikin tavoin voimistettava työläisten pyrkimystä itsenäisyyteen, sellaisten toimien suorittamiseen, jotka erottavat heidät koko luokan elämäntoiminnan yleisestä 'virrasta'. Se auttaa mm. eliminoimaan ei-toivottavat sosiaaliset konfliktit teollisuudessa. C. Cerrin kuvauksessa Teollinen konflikti ja sovittelutoiminta korostetaan ns. strategisen sovittelutoiminnan suurta tehokkuutta työläisten ja työnantajien selkkauksissa. Strategisen sovittelutoiminnan tärkeimpänä päämääränä C. Cerr pitää työläisten ja tuotantolaitosten omistajien yhdentymistä yhteiskunnassa.[38] Kapitalistia on tuskin tarpeen houkutella yhdentymään yhteiskun-

tajärjestelmään, joka turvaa hänelle hallitsevan aseman ja siitä syystä sosiaalisen statuksen. Joidenkin etuoikeuksien ja sosiaalisten liikkuvuusmahdollisuuksien antaminen (niitä C. Cerr sanoo yhdentymisen turvaaviksi keinoiksi) on paljon suuremmassa määrin 'houkutuspala' työtätekevälle. Työläinen täytyy saada vakuuttuneeksi, että hän voi vapaasti, ilman konfliktitilanteiden käyttämistä, turvata itselleen elämässään tarpeelliset hyödykkeet.

Herää kysymys: missä määrin on oikein sanoa, että työläisen kiinnostus työntekoon on heikentynyt ja uusia mahdollisuuksia ilmaantunut sosiaalisten konfliktien eliminoimiselle yhteiskunnassa. Ovatko osittain totta ne väitteet, että työväenluokan edustajat muuttuvat välinpitämättömiksi tuotannon piirissä tapahtuvaan nähden ja toimintamuodossaan lähentyvät 'keskiluokan' edustajia, joille on luonteenomaista individualistinen käyttäytyminen? Näihin kysymyksiin voidaan saada vastaus, jos otetaan huomioon yleiset tendenssit työväenluokan kehityksessä nykyajan tieteellisteknisen vallankumouksen kaudella.

3. Tieteellistekninen vallankumous ja työväenluokka

Työtätekevien elintason kasvun sosiaalisesta merkityksestä, sen porvarillistuttavasta vaikutuksesta työläisiin voidaan puhua vain ottamalla lukuun perusmuutokset työväenluokan koostumuksessa uuden tieteellisteknisen vallankumouksen oloissa.

Toinen tieteellistekninen vallankumous monine kanavoineen vaikuttaa työväenluokan sosiaaliseen koostumukseen. Näyttää olevan välttämätöntä erottaa tieteen ja tekniikan perusmuutosten välitön ja välillinen vaikutus proletariaattiin. Sen sosiaalinen koostumus muuttuu, kun ilmestyy uusia ammatillis-yhteiskunnallisia ryhmiä, kun niiden väliset keskinäissuhteet muuttuvat teollisuustuotannon uusien alojen kehittymisen, koneellistumisen ja automaation, talouselämän eri alojen yhteyksien voimistumisen ansiosta jne. Välillinen vaikutus työväenluokan rajojen liikkumiseen on prosesseilla, joita tapahtuu niiden toisten luokkien ja sosiaalisten ryhmien keskuudessa, jotka nykyisin joutuvat monessa suhteessa samanlaiseen asemaan työväenluokan kanssa (tarkoitetaan lähinnä toimistotyöntekijöitä, sivistyneistöä ja toimenhaltijoita).

50-luvun lopulla ja 60-luvun alussa sekä uudelleen vuonna 1968 käytiin Problemy mira i sotsia-

lizma -aikakauslehden palstoilla useaan otteeseen polemiikkia, johon osallistuneista useimmat tulivat johtopäätökseen työväenluokan rajojen avartumisesta. Todettiin, että työväenluokan koostumuksessa on havaittavissa aktiivisimmin yhteiskunnallisiin liikkeisiin osallistuvan, luokan pääiskuvoiman muodostavan teollisuusproletariaatin kasvua. 1900-luvun puolivälissä USA:n, Englannin, Länsi-Saksan ja Ranskan teollisuusproletariaatin lukumääräksi laskettiin 58,1 miljoonaa ihmistä. Tuo määrä 1800-luvun puolivälissä oli 9 miljoonaa. Tieteellisteknisen vallankumouksen niin välitön kuin välillinenkin vaikutus työväenluokkaan liittyy merkittävässä määrin tuotannon koneellistamiseen ja automatisointiin.

Tieteellistekninen vallankumous kiihdyttää ammattitaitoisten ja puoliammattitaitoisten työläisten lukumäärän kasvua ja supistaa ammattitaidottomien määrää. 20. vuosisadan puolivälissä kehittyneiden kapitalististen maiden työläisistä oli ammattitaitoisia 35—40 %, puoliammattitaitoisia 40—50 % ja ammattitaidottomia 13—20 %. Tietenkään tämä luonteeltaan vaihteleva työväenluokan yleinen jakauma ei kuvaa olennaista eroa työtätekevien ryhmien välillä, mitä tulee asemaan tuotannossa ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden asteeseen. Työväenluokan eri ryhmien työ- ja elinolojen tutkiminen konkretisoi yleistä käsitystämme sen koostumuksen muuttumisesta.

Sosiaalisen rakenteen kehitys kapitalismin maissa tieteellisteknisen vallankumouksen oloissa ilmenee myös palkkatyöntekijöiden määrän lisääntymisenä. Jo sen työväenluokan rakennetta koskeneen keskustelun aikana, joka Problemy mira i sotsializma -aikakauslehden toimesta järjestettiin v. 1960—61, tehtiin se johtopäätös, ettei toimistojen ja kaupan alan toimihenkilöillä eikä insinööri- ja tek-

nikkokunnalla ole omaisuutta, he eivät omista tuotantovälineitä eivätkä tämän ratkaisevan tunnusmerkin mukaan, enempää kuin muidenkaan sosiaalisen asemansa tunnusmerkkien mukaan eroa työläisistä.

Pieni osa toimenhaltijoista, niin sanotut valkokaulustyöntekijät (esim. laborantit, ohjelmoijat, tekniset piirtäjät, teknikot, laitosmiehet jne.) kuuluvat elimellisesti työväenluokkaan, ovat lähentyneet sitä paitsi tuotantojärjestelmässä olevan asemansa ja työolojensa vuoksi, myös palkan suuruuden puolesta. Ei-tuotannollisilla aloilla on muodostunut suuria työläis- ja toimenhaltijajoukkoja, jotka ovat liittyneet yhteen teollisuusproletariaatin kanssa.

Lenin ei koskaan rajoittanut työväenluokka-käsitettä vain tehdastyöläisiin, koska se olisi merkinnyt "Marxin aatteiden supistamista mahdottomuuteen saakka", kuten Lenin sanoi. Jo viime vuosisadalla Marx luki toimistojen ja kaupan alan virkailijat "palkkatyöläisten parhaiten palkatuksi luokaksi".

Työtätekevän sivistyneistön asemaa eritellessään Lenin pani merkille sen omalaatuisen välissäolijan aseman, mikä sivistyneistöllä on kun se siteineen osittain liittyy porvaristoon, mutta osittain — katsomusten ja toiminnan perusteella — palkkatyöläisiin.

Tieteellisteknisen vallankumouksen kehittyessä henkisen työn edustajien proletarisoitumisprosessi on nopeutunut jyrkästi. Nykyisin he asemaltaan tuotannossa, palkka- ja elintasoltaan eroavat hyvin vähän ruumiillisen työn tekijöistä. Hyvin toimeentulevaa on vain huippukerros, joka elämäntavoiltaan ja eduiltaan on sidoksissa hallitseviin piireihin.

Henkisen työn tekijöiden eri ryhmien liittäminen työväenluokkaan nostattaa esiin monia varsin mutkikkaita ja kiistanalaisia kysymyksiä. Olisi väärin olettaa, että uusien osastojen tulo työväenluokkaan aiheuttaa vain sen asemien lujittumisen, tietoisuustason ja vallankumouksellisen taistelun mittavuuden lisääntymisen. Kysymys on paljon mutkikkaampi. Työväenluokan asemaan vaikuttaa olennaisesti, eikä aina positiivisesti, sen koostumuksen erilaisuuden lisääntyminen ja sen sisäisen jakautumisen tietynlainen syveneminen.

Mutta oli miten oli, työväenluokan kokoonpanossa kehittyvät sellaisten ryhmien keskinäisyhteydet, jotka eroavat paljon toisistaan sen mukaan, mikä on niiden asema ja rooli tuotannossa, luokkatietoisuuden kehitystaso, yhteiskunnallinen aktiivisuus jne., ja tämä keskinäisyhteys tuottaa positiivisia tuloksia. Positiivinen merkitys on myös työväenluokan valistustason kohoamisella sitä mukaa kuin ammattitaitoisten työläisten määrä lisääntyy ja kun osa insinööri- ja teknikkokunnasta liittyy työtätekeviin joukkoihin. Työväenliikkeen johtohenkilöiden onnistuu yhä enemmän vaikuttaa niiden työntekijäryhmien käyttäytymiseen, joista ratkaisevalla tavalla riippuu nykyaikaisen monisäikeisen pitkälle koneellistetun tuotannon normaali kulku (kysymys on korjaamo- ja huoltohenkilöstöstä, suunnitteluosastojen ja tietokonekeskusten työntekijöistä jne.).

Työväenluokan kaikki ryhmät joutuvat kuitenkin suuremmassa tai pienemmässä määrin tekemisiin myös teknisen edistyksen negatiivisten seurausten kanssa. Useimmat teollisen työn sosiaalisten ongelmien länsimaiset tutkijat toteavat, että koneellistuminen ja automatisointi ovat jyrkästi vähentäneet työläisten kiinnostusta työhön, ovat tylsistäneet heidän luovaa aloitteellisuuttaan. Tunnet-

tu amerikkalainen teollisuussosiologi Ely Chinov toteaa:

"Aiemmin niiden työvaiheiden suorittaminen, jotka nykyisin suoritetaan liukulinjoissa, antoi mahdollisuuden rajattomalle mielikuvituksen lennolle, järjestyneelle ajattelulle, oli omiaan edistämään sosiaalisia yhteyksiä eikä uuvuttanut niin paljon kuin se, mikä vaatii jatkuvaa suurta fyysistä jännitystä, mutta ilman jännittynyttä aivotyötä, niin kuin Woker ja Hest liukulinjatyötä käsittelevissä kirjoissaan osoittavat."[39] Ely Chinov puhuu 'tyhjiön' muodostumisesta työn merkityksen tajuamisessa USA:ssa ja useimmissa Länsi-Euroopan maissa, minkä aiheuttaa "sellaisen arvojärjestelmän puuttuminen työstä, joka määräävästi vaikuttaisi ihmisen saamaan moraaliseen tyydytykseen..."[40]

Teknisen edistyksen oloissa, jonka seuraukset tuntuvat yhteiskuntaelämän eri aloilla, työtätekevien aineellisen hyvinvoinnin kohottamiskysymyksen ratkaiseminen ei helpotu, vaan mutkistuu. Joukkotiedotusvälinejärjestelmän luominen ja laajentuminen, palvelutoiminnan piirin kehittyminen, liikennevälineiden olennainen muuttuminen jne. synnyttävät yhteiskunnan jäsenissä monenlaisia tarpeita, joita ehdollisesti voidaan nimittää 'nykyajan sivilisaation ihmisen tarpeiksi'. Sen lisäksi, että jokainen yhteiskunnan jäsen joutuu ponnistelemaan merkittävästi enemmän kuin ennen sellaisten ominaisuuksien kehittämiseksi, jotka ovat välttämättömiä työnteossa pitkälle koneellistetussa tuotannossa (on hankittava sitä vastaava koulutus, on huolehdittava oikea-aikaisesta ammattitaidon lisäämisestä jne.), tuo yhteiskunnan jäsen pyrkii yhä useammin tyydyttämään sosiaalisia ja kulttuuritarpeitaan. Jopa virallisessa tilastoinnissakin (jos käytetään YK:n asiatietoja) käyte-

tään suuria määriä elintasoa osoittavia tietoja suoritettaessa erilaisia kansainvälisiä vertailuja, mikä paljolti selittyy nimenomaan tutkimusten suorittajien orientoitumisella 'nykyajan ihmisen' tarpeiden tyydyttämiseen.

Kaikkia näitä tutkimustietoja täytyy soveltaa myös kun tarkastellaan työväenluokan edustajien asemaa. 1900-luvun työläinen eroaa monessa mielessä viime vuosisadan työläisestä. Hänellä ei enää 'jokapäiväisen leivän' turvaamiskysymys ole yhtä kärkevä ongelma. Kapitalistien on ollut pakko tyydyttää työtätekevien tarpeet näiden fyysisten ja henkisten voimien uusintamisessa. Työläisten sosiaaliset ja kulttuuritarpeet ovat tulleet sisällöltään huomattavasti rikkaammiksi. Pyrkimys käyttää hyväkseen nykyisen sivilisaation saavutuksia, astua yhtä jalkaa aikansa kanssa, ei voi olla vaikuttamatta hänen psykologiaansa ja käyttäytymiseensä.

Kun ihminen joutuu huolehtimaan monipuolisten tarpeittensa tyydyttämisestä, hänen mielestään saavat kysymykset aseman 'vakavuudesta' ja 'turvallisuudesta', pysyvistä tulolähteistä, tärkeimmistä sosiaalisista oikeuksista lisääntyneen merkityksen. Toisaalta tämä vaikuttaa hänen yhteiskunnallisen aktiivisuutensa kasvuun, osallistumiseensa sellaisiin kollektiivisiin toimiin, jotka ovat omiaan parantamaan hänen elintasoaan. Toisaalta suhteellinen hyvinvointi 'sitoo' ihmistä asemaansa, synnyttää hänessä haluttomuutta riskeerata jo saavuttamaansa.

Tuotannon kehittämisessä, ihmisten toimintaa helpottavien teknisten parannusten soveltamisessa jokapäiväiseen elämään saavutettujen tulosten taustaa vasten, ilmenee tavattoman voimakkaana huutava epätasaisuus pääoman maiden eri luokkien ja yhteiskunnallisten ryhmien välillä nykyajan

sivistyksen antimien hyväksikäytössä. Siitä, että liikeyrittäjät hyötyvät työtätekeviä paljon enemmän tuotannon teknisestä edistyksestä, on osoituksena monopolien asemien jatkuva lujittuminen. Monet länsimaiden marxilaiset (Thorèz, Duclos, Perlo ym.) esittävät teoksissaan vakuuttavia todisteita tälle. Aineellisen hyvinvoinnin kohoaminen ei koske läheskään kaikkia työtätekevien ryhmiä. Alempien luokkien edustajien aseman epävakaisuus ja heidän epävarmuutensa tulevaisuudesta lisääntyy. Niiden kohdalla, jotka ovat työssä ja joilla on jopa melko hyvä palkka, puhumattakaan työttömien asemasta, työttömien, joiden lukumäärä kaiken aikaa lisääntyy, on havaittavissa, niin kuin Victor Perlo osoittaa, että vapaiden tulojen kasvu jää jälkeen henkilökohtaisten tulojen kasvusta (koska monet ostot tehdään luotolla ja näin velkaantuneisuus lisääntyy), mikä vakavasti rajoittaa ostokykyä.[41]

Victor Perlo toteaa, että vaikka amerikkalaisen keskivertotyöläisen elintaso ilmeisesti onkin korkeampi kuin työläisen elintaso muissa maissa, ei tämä hyvinvointi ulotu työläisten elämän kaikkiin puoliin. USA:n työläisellä on tavallisesti auto, televisio, erilaisia kotitalouskoneita, hänellä on riittävä ravinto, mutta hänen asunto-olonsa ovat keskinkertaiset, hänen mahdollisuutensa lomanviettoon ja sivistyksellisiin harrastuksiin vapaa-aikoinaan ovat varsin rajoitetut, lääkintäpalvelu on epätyydyttävää. Tavattoman suuri hermojännitys ja kilpailuhenki, jotka ovat ominaisia amerikkalaisen yhteiskunnan elämälle, sekä usein luovan sisältönsä menettänyt työ vaikuttavat mitä vakavimmin amerikkalaisen työläisen kohtaloon.

Ristiriidat työn tuottavuuden kasvun tulosten hyväksikäyttämisessä ilmenevät selvimmin teollisesti kehittyneissä länsimaissa. USA:n kommunistisen

puolueen uudessa ohjelmassa sanotaan: "Maamme on johtava kapitalistinen maa. Teknisessä suhteessa amerikkalainen kapitalismi on verrattomasti korkeammalla kaikkia muita kapitalistisia maita." Mutta tuotannon saavutukset eivät eliminoi kapitalismin paheita. "Tuotantovälineiden yksityisomistusjärjestelmä ja niiden käyttäminen yksityisen liikevoiton saavuttamiseen muodostuu yhä suuremmassa määrin haittatekijäksi taloudellisen ja sosiaalisen edistyksen tiellä. Uuden teknisen vallankumouksen luomat valtavat potentiaaliset mahdollisuudet jäävätkin vaille hyötykäyttöä, koska kapitalistit omivat itselleen sen tulokset. Ei ole kysymystä siitä, että köyhyys ja työttömyys hävitettäisiin, vaan ne lisääntyvät jatkuvasti."

1960-luvun alusta lähtien työväenluokan 'porvarillistumisen' teorian erilliset asettamukset ovat joutuneet monien länsimaisten sosiologien (David Lockwood, John Goldthorpe, S. Malle ym.) arvostelun kohteiksi. On kiinnostavaa todeta, että osa heidän 'porvarillistumisen' teoriaa vastaan esittämistään vastaväitteistä on samankaltainen sen kriittisen erittelyn asettamusten kanssa kuin mitä marxilaisten tutkimuksissa tuon teorian arvostelusta esitetään. Jo v. 1960 tunnettu englantilainen sosiologi, professori David Lockwood totesi artikkelissaan "Uusi työväenluokka" kestämättömäksi sen, että tieteellisteknisen vallankumouksen oloissa työväenluokkaan suhtaudutaan ei-differentioituneena massana.[42] Hän mainitsee mainitun teorian kannattajien olevan piittaamatta niiden sosiaalisten suhteiden rakenteesta, joiden vaikutuksesta muodostuvat ja muuttuvat luokkien asemat, samoin kuin monet yleiset prosessit, jotka vaikuttavat työläisten asemaan (suuri työttömyys, köyhyys, sosiaalinen oikeudettomuus.)

Aivan aiheellisesti David Lockwood ja muut mai-

nitun teorian arvostelijat viittaavat myös sen kannattajien pyrkimykseen erottaa työväenluokan koostumuksessa kaksi perusosaa: perinteisen työväenluokan, joka täydellisemmin jakaa luokkansa arvot ja käyttäytymisnormit, ja uuden työväenluokan, ne, jotka ovat lähempänä 'keskiluokkaa' ja 'ylempää' luokkaa.[43] Tällaisen asennoitumisen ei pitäisi ketään ihmetyttää, koska 'porvarillistumisen' teorian peruskohdista loogisesti johtuu välttämättömyys osoittaa, missä konkreettisesti on mahdollista nähdä työläisten lähentyminen porvaristoon päin.

David Lockwood, samoin kuin myös John Goldthorpe kiinnittävät huomiota siihen, että monet sosiologit käsittävät työtätekevien 'porvarillistumisen' yhtenä olennaisimmista muutoksista yhteiskunnan sosiaalisessa rakenteessa läntisissä teollisuusmaissa 20. vuosisadalla. 'Porvarillistumisen' teoriassa todistellaan, että yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen kehitykselle uuden tieteellisteknisen vallankumouksen kaudella eivät ole luonteenomaisia yksinomaan muutokset väestön jakautumisessa ammattien mukaan, tasa-arvoisuuden heikentyminen talouden alalla ja sosiaalisen liikkuvuuden määrän lisääntyminen. Sosiaalisessa rakenteessa ilmenee uusi, sitä muuttava tekijä, 'menestyvä työläinen', ts. avautuu muita teitä sosiaalisen rakenteen kehittymiselle, jotka tiet eivät enää liity vallankumoukselliseen väkivaltaan.[44] 'Porvarillistumisen' teorian arvostelijat esittävät kysymyksen: Ovatko muutokset työväenluokan taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa niin olennaiset, että voidaan puhua 'menestyvästä työläisestä' tekijänä, joka vaikuttaa luokkien ja yhteiskunnallisten ryhmien keskinäissuhteiden järjestelmän uudestijärjestämiseen? Vastaus esitettyyn kysymykseen voi olla vain kielteinen, kuten odottaa sopii-

kin, kun otetaan huomioon heidän asenteensa kiistassa 'porvarillistumisen' teorian kannattajien kanssa. Vertaillessaan työläisten ja 'keskiluokan' edustajien asemaa John Goldthorpe ja David Lockwood esittävät ajatuksen, että ei yksistään tulojen ja kulutuksen kasvu luonnehdi sosiaalista asemaa, vaan myös tuon aseman 'vakavuus', ihmisen mahdollisuus edetä työssään elämänsä aikana jne. Kaikissa näissä suhteissa ruumiillisen työn tekijät selvästikin jäävät jälkeen henkisen työn tekijöistä. Työläisillä on vähemmän aineellisia etuja, heidän tulonsa kasvavat koko työelämän aikana paljon vähemmän ja heillä on huonommat etenemismahdollisuudet.[45]

Tekninen edistys vaikuttaa määräävällä tavalla työntekijöiden erikoistumisen voimistumiseen ja koulutuksen välttämättömyyteen ammattitaitoisemman työn suorittamista varten. Tämä asettaa työläiset epäedulliseen asemaan, koska heillä ei ole läheskään aina käytettävissään varoja, jotka riittäisivät kulttuuristeknisen kasvun aikaansaamiseen.[46]

Lopuksi arvostelijat esittävät tietoja, jotka osoittavat, että muutokset tekniikassa ja organisaatiossa tapahtuvat varsin erikoisella tavalla, mikä tuntuu työläisten sosiaalisen aseman muotoutumisessa. Esim. tuotantolaitoksen laajentuessa kehittyy tuotannon byrokraattinen organisaatio, työläisten ja johtoasemassa olevien suhteet muuttuvat persoonattomiksi, heidän välillään ovat pääasiassa vain viralliset yhteyskanavat. Tuotantolaitosten ja yritysten johdon on yhä vaikeampaa pitää työläisissä yllä tuotantolaitokseen kuuluvuuden tunnetta. Tämä 'porvarillistumisen' teorian arvostelu on paljolti oikea, vakuuttava. Mutta sillekin ovat ominaisia olennaiset puutteellisuudet.

Vaikka kyseessä olevan teorian arvostelijat tun-

nustavatkin niiden yleisten prosessien merkityksen sosiaalisen rakenteen kehityksessä, joilla on vaikutuksensa erillisten sosiaalisten ryhmien asemaan, he järkeilyissään seurailevat merkittävässä määrin niitä teitä mitä heidän vastustajansakin: yksilöiden aseman muutoksista ryhmien aseman muutoksiin. Tästä seuraa työväenluokan erilaisiin kerroksiin ja ryhmiin jakamisyrityksiä, jotka eivät läheskään aina ole perusteltuja. Esim. David Lockwood jakaa työväenluokan kolmeen kerrokseen: perinteinen työväenluokka (traditional worker), 'kunnioitettavat', 'nöyrät vanhoilliset' työläiset (respectable workers, deferential traditionalist) ja 'individualisoituneet' työläiset (privatized).[47] Tällöin ei oteta huomioon luokkatietoisuustasoa, vaan puhutaan pääasiassa heidän 'sosiaalisesta mielikuvituksestaan' jne. Kaiken lisäksi teorian arvostelijat eivät vedä selvää rajaa jonkin työläisosan riistoon osallisuuden ja työläisten elinolojen aineellisen paranemisen välillä seurauksena edellä nimetystä prosessista. Tässä suhteessa he tosiasiallisesti kulkevat niiden talutusnuorassa, joita he arvostelevat. Ei voi olla panematta merkille, että vaikka he täydellisemmin tarkastelevat tieteellisteknisen edistyksen vaikutusta työväenluokkaan, heidän esiintymisillään on paljolti abstraktinen, spekulatiivinen luonne.

Kuitenkin 'porvarillistumisen' teorian aatteiden levinneisyys- ja vaikutusasteen arviointi kehittyneissä kapitalistisissa maissa ja, mikä tärkeintä, teiden määrittely 'porvarillistumisen' voittamiseksi reaalisessa todellisuudessa on mahdollista sillä ehdolla, että tieteellisesti tajutaan tuon prosessin olemus, joka voi tapahtua marxilaisuuden avulla.

4. Työväenluokan 'porvarillistumisen' teoria ja todellisuus

Koko pohdiskelujen kulku on lainomaisesti johdattanut meidät jälleen kysymykseen: Onko työväenluokan porvarillistuminen todellisuutta vai myytti? Kyllä työväenluokan porvarillistuminen on vielä todellisuutta, koska eräät sen syyt ovat säilyneet. Vaikka se ulottuukin pieneen osaan työläisistä, se vaikuttaa kielteisesti työväenliikkeen kehitykseen. Esim. länsimaiden reformistisesti virittyneiden ammattiyhdistysjohtajien asenteet monissa ajankohtaisissa taloudellisissa ja sosiaalisissa kysymyksissä ovat ilmeisen selvänä todisteena siitä.

Käyttäen hyväkseen 'porvarillistumisen' teoreetikkojen päätelmiä nykyajan reformistit todistelevat, että on tapahtumassa porvarillisen yhteiskunnan luokkien ja sosiaalisten ryhmien olemuksen muuttuminen. He pyrkivät yleensä poistamaan kysymyksen yhteiskunnan luokkajakaantumisen perusteista erotellessaan luokkia ja yhteiskuntaryhmiä arvovallan, yhteiskuntaelämässä saavutetun arvoluokan ja elintason perusteella. Reformistit väittävät, että meidän aikakaudellamme luokat lähentyvät toisiaan noiden sosiaalisen aseman perustuntomerkkien mukaan ja noiden luokkien edustajat siirtyilevät toistensa asemiin. Porvaristo 'dekapitalisoituu' sen lukumäärä pienenee ja se tulee

yhä suvaitsevammaksi ja lojaalimmaksi työtätekeviä kohtaan. Työväenluokka 'deproletarisoituu' ja yhä täydellisemmin 'tulee mukaan' kapitalistiseen yhteiskuntajärjestelmään. Kaikki nämä reformistien ajatukset ovat paljolti työväenluokan 'porvarillistumisen' teorian pääväittämien sovituksia, mukaelmia. Oikeistososiaalidemokraatit asennoituvat pääoman maiden yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen tärkeimpien muutosten erittelyyn samalla tavoin kuin 'porvarillistumisen' teoreetikot. He ottavat huomioon pääasiassa työläisten elintason kasvun, erillisten industrialistisen mielialan vallassa olevien ihmisten ilmaantumisen työläisten keskuuteen jne. Työtätekevien aatteelliseen orjuuttamiseen tähtäävässä toiminnassaan hallitsevat luokat nojaavat ammattiyhdistysjohtajiin. Työväenliikkeen poliittista ja ammattiyhdistysjohtajistoa lahjotaan nykyisellä kaudella varsin laajalti.

Mutta työväenluokan 'porvarillistuminen' on myytti, kun sitä tarkastellaan yksinkertaisesti tuloksena työtätekevien elintason kohoamisesta kapitalistisen yhteiskunnan oloissa. Tällainen on vallankumouksellisten marxilaisten näkökanta, jotka eivät muuta periaatteitaan ja vakaumuksiaan suhdanteiden vaikutuksesta. Jo vuonna 1844 Marx ja Engels mainitsivat, että kysymys ei ole siitä, mitä tämä tai tuo proletaari tai vaikkapa koko proletariaatti pitää kyseisellä hetkellä päämääränään. Kysymys on siitä mitä proletariaatti todella on ja mitä sen tämän olemisensa mukaisesti on historiallisesti pakko tehdä (Marx ja Engels, Kootut teokset, 2. osa, s. 40, venäjänk. laitos). Historian kokemus vahvistaa tieteellisen kommunismin perustanlaskijain olleen oikeassa.

Työtätekevien käyttäytymiseen vaikuttavat monet tekijät, joista ratkaiseva on heidän asemansa yhteiskunnallisen tuotannon järjestelmässä. Eikä

se vaadi erityisiä todisteluja, että pelkkä taloudellisen aseman paraneminen, joka ei kaiken lisäksi ulotu kaikkiin työläisryhmiin, ei aiheuta perinpohjaista muutosta heidän sosiaalisessa asemassaan yhteiskunnassa.

Tämän kirjasen aiemmissa luvuissa jo puhuttiin siitä, että 'porvarillistumisen' teorian kannattajat pitävät työväenluokkaa differentioitumattomana massana. Heidän pyrkimyksensä todistella reaaliseksi työläisten yhdentyminen kapitalismin järjestelmään johdattaa heidät olemaan piittaamatta pääasiassa ruumiillista työtä tekevien sosiaalisen aseman olennaisimmista piirteistä ja tunnusmerkeistä. Tässä tapauksessa teorian kannattajien järkeilyjen kulun määrää heidän teoksissaan puolustamansa porvarillistumisteesin tarkoituksellinen suuntaus.

'Porvarillistumisen' teorian perusajatusten marxilaisen arvostelun tieteellisenä perustana on Marxin, Engelsin ja Leninin teoksissa kehitelty oppi luokista ja luokkataistelusta. Tunnettu Leninin määritelmä luokista ohjaa yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen mutkallisten kehitysprosessien tutkijoita nojaamaan yhteiskunnallisten ryhmien tuotannon järjestelmässä olevan paikan ja roolin tutkimiseen, tutkimukseen noiden ryhmien edustajien suhteesta tuotantovälineisiin jne. Vaikka tiedot yhteiskunnan sosiaalisen jakautuman kriteereistä julistetaankin 'vanhentuneiksi', niin käytäntö todistaa niiden oikeellisuuden.

Olisi väärin kieltää, etteivätkö työläiset pääoman maissa monien elintasoa osoittavien seikkojen suhteen lähentyisi muiden sosiaalisten ryhmien edustajia. Niin kauan kuin kapitalismin perustukipylväät pysyvät pystyssä, yliote on kuitenkin toisten yhteiskunnallisten ryhmien työväenluokkaan lähentymisen prosesseilla. Tämän vahvistavana va-

kuuttavimpana todistuskappaleena on se, että teollisesti kehittyneissä kapitalistisissa maissa palkkatyöntekijöiden lukumäärä lisääntyy jyrkästi (Englannissa yli 90 %, USA:ssa lähes 90 %, Länsi-Saksassa 80 %, Ranskassa noin 70 % jne.). Monien palkkatyöntekijäryhmien työntekijät voivat asemansa perusteella poiketa tuntuvasti työläisistä, mutta heitä yhdistää pääasia, josta riippuu paikka yhteiskunnan sosiaalisessa rakenteessa, nimittäin se, että heiltä puuttuu tuotantovälineiden omistus. Marxilais-leniniläisen teorian asettamus työväenluokan etujen yhteenkäymisestä työtätekevien enemmistön etujen kanssa on nykykaudella entistäkin vakuuttavampi.

Työväenluokan 'porvarillistumisen' teorian kannattajat pitävät syynä työtätekevien elinolojen paranemiseen työpalkan kasvua, heidän saamiaan ylitöitä, sivutuloja jne. Mutta he eivät ota huomioon niitä muutoksia, joita tapahtuu työn ja pääoman välisissä suhteissa työläisten elintason kohoamisen vaikutuksesta. Kun työtätekeville ilmaantuu uusia mahdollisuuksia aineellisten tarpeittensa tyydyttämiseen, se kärjistää heidän sosiaalisen oikeudettomuutensa tunnetta. Työläinen voi saavuttaa jonkinlaista kodikkuutta ja mukavuutta omassa olossaan, yksityiselämänsä järjestämisessä, mutta hän ei saa aikaan muutosta koko sen luokan asemassa, johon hän kuuluu. Jos 'porvarillistumisen' teoreetikot olettavat, että elinolojen paraneminen on täysin riittävä työtätekeville, niin he selvästikin erehtyvät. Kun työväenluokalla on varoja elämäntarpeidensa tyydyttämiseen, se tehostaa taistelua sosiaalisista ja poliittisista oikeuksista, ja se minkä työväenluokka on jo saavuttanut, luo vankat asemat työtätekevien hyökkäykselle monopoleja vastaan.

Tällöin tavoitteeksi asetetaan työväenluokan yh-

teiskunnassa olevan aseman ja roolin perinpohjainen muuttaminen, eikä vain korkeamman arvovallan, statuksen jne. saavuttamista, niin ,kuin esim. amerikkalaiset sosiologit M. Elliott ja F. Merril olettavat sanoessaan, että koko ongelmana meillä on statuksen saavuttaminen, se, että teollisuustyöläisissä kehitetään määrätynlainen suhtautuminen itseensä, omanarvontunto, tulevaisuudentoivo.[48]

Siitä teorian kannattajien järkeilyn yleisestä kulusta, että on olemassa välitön yhteys työtätekevien taloudellisen aseman paranemisen ja 'porvarillistumisen' välillä, aiheutuu johtopäätös, jota käytännön elämässä käytetään laajasti niiden hyväksi, jotka haluavat työläisten porvarillistuvan, nimittäin se johtopäätös, että työläiselle muka on yhdentekevää mistä ja miten hän hankkii elämäntarpeensa. Tärkeää on muka vain yksi asia, se että noita toimeentulovälineitä on, että olisi korkea kulutustaso. Ei tarvitse muuta kuin että työläiselle turvataan hänen hyväksyttävissään oleva tarpeiden tyydyttäminen niin hän rauhoittuu ja luopuu vaatimasta muutoksia vallitsevaan yhteiskunnan asiantilaan.

Tietenkään se osa työväenluokkaa, joka itse osallistuu työtätekevien riistämiseen (mistä oli puhetta tämän kirjoituksen alkupuolella), ei pyrikään eliminoimaan sitä epäoikeudenmukaisuutta, joka kohdistuu paitsi luokkaveljiin myös koko kansaan.

Näiden ihmisten käyttäytymisen perusteella ei kuitenkaan voida missään tapauksessa tehdä johtopäätöksiä koko työväenluokasta. Puutteeton olemassaolo toisten sortamisen kustannuksella vastaa täysin hallitsevien luokkien etuja porvarillisessa yhteiskunnassa, mutta on ristiriidassa proletariaatin objektiivisen aseman kanssa yhteiskunnallisen tuotannon järjestelmässä. Asemansa tajuaminen ja vallankumouksellisen roolinsa tiedostami-

nen yhteiskunnan kehityksessä on se, joka edistää ja lujittaa työläisten todella järkähtämätöntä solidaarisuutta.

Sosiaaliselta asemaltaan ja eduiltaan työväenluokka pysyy sinä voimana, joka aktiivisimmin toimii perinpohjaisten sosiaalisten uudistusten puolesta porvarillisessa yhteiskunnassa. Työväenluokka taistelee etujoukkona yhteiskunnan elämän järjestämiseksi uudelleen, koska se joutuu raskaimmin kokemaan kapitalismin yleisen pulan seuraukset, tieteellisteknisen vallankumouksen ristiriitaiset tulokset.

NKP:n keskuskomitean toimintaselostuksessa 24. edustajakokoukselle sanotaan: "Viimeksi kuluneen viisivuotiskauden tapahtumat kapitalistisessa maailmassa antavat täyden vahvistuksen työväenluokan merkityksestä monopolien pääasiallisena ja voimakkaimpana vastustajana, kaikkien monopolien vastaisten voimien vetovoimakeskuksena." Työläisten tajunnassa syntyy uusia kategorioita, uusia arvioita, joiden avulla kapitalististen maiden työtätekevät vertailevat kahta maailmanjärjestelmää. "Näissä arvioinneissa ei rajoituta pinnallisiin vertailuihin," sanoi Gus Hall puhuessaan NKP:n 24. edustajakokouksessa. "Ne eivät ota huomioon ainoastaan teollisen kasvun osoittimia tai tavarain hintojen kasvua. Nyt on vaakalaudalle asetettu elämän koko laadullinen puoli. Aineellisen vaurauden taso esittää tällöin varsin tärkeää osaa, mutta mittasuhteet ovat nyt tulleet paljon laajemmiksi. Niihin sisältyy inhimillisten arvojen koko moninaisuus, niiden suhteellinen verrattavuus, jonka määrittelevät jokaisen järjestelmän sisäiset lainomaisuudet." Sodan jälkeisinä vuosina lakkoihin osallistuneiden määrä pääoman maissa on lisääntynyt vuosittain keskimäärin 3,5-kertaiseksi, kun työläisten ja toimenhaltijoiden lukumää-

rä on lisääntynyt 1,5—2-kertaiseksi. 60-luvulla USA:ssa, Ranskassa, Italiassa, Japanissa ja Belgiassa laskettiin olleen kymmeniä ja satoja tuhansia lakkolaisia. Reformististen ammattiyhdistysjohtajien vastustuksesta huolimatta 'korpilakkojen' määrä kasvoi, mikä on osoituksena työväenluokan aktiivisuuden kasvusta.

Työväenluokka tajuaa sen, että sen perinteisiä taloudellisia vaatimuksia ehdottomasti seuraavat sosiaaliset ja poliittiset vaatimukset. Työläiset vaativat ammattiyhdistysten oikeuksien laajentamista työpaikoilla, työllisyyden turvaamista, tuotannon kansallistamista ja tuotantodemokratiaa. Heidän taistelunsa kohdistuu monopolien vallan taloudellisia perusteita vastaan. Työtätekevien poliittisia esiintymisiä syntyy yhä useammin myös kansainvälisten tapahtumien vaikutuksesta (esim. vastalauselakot ja -mielenosoitukset amerikkalaisten Vietnam-hyökkäyksiä vastaan, Naton ydinvoimien muodostamista vastaan jne.).

Monia suuntauksia edustavat länsimaiden sosiologit toteavat, että kapitalistisen tuotannon järkiperäistämisen voimistuminen sekä tuotannon johtajien kasvanut rooli, jotka asettavat liiketoiminnallisen tehokkuuden turvaamisen kaiken yläpuolelle, panevat työläiset etsimään uusia muotoja taistelulleen etujensa ja oikeuksiensa puolesta. Jo tunnetun Houghtonin koetutkimuksen aikana (Western Electric-yhtymän laitoksissa lähellä Chicagoa sijaitsevassa Houghtonin kaupungissa v. 1927—32) teollisuussosiologian edustajat totesivat, että on, kuten he ilmaisivat, sovittamaton ristiriita teollisuusjohtajien logiikan — tuotannon tehokkuuden logiikan — ja työläisten käyttäytymisen välillä, työläisten, jotka eivät hyväksy riiston tehostamista. Amerikkalainen sosiologi W. White toteaa kirjassaan Rahat ja motivaatio (1960), että

työläisillä on usein runsas varasto salassa pidettyjä kykyjä tehdä työtä nopeammin kuin mitä säädetyt normit edellyttävät.

Edistyksellinen englantilainen taloustieteilijä Allan Brown toteaa tunnetun marxilaisen asettamuksen luokkataistelun lajeista kapitalistisessa yhteiskunnassa ajankohtaiseksi. Hän puhuu kahden nykyajan vastakkain olevan luokan välisestä jokapäiväisestä taistelusta yhteiskunnassa tuotettavien aineellisten hyödykkeitten osuuksiin nähden ja taistelusta yhteiskunnallisen valvonnan voimaansaattamiseksi, siitä, kuka tulee määräämään maan voimavaroista, laatimaan sen lait ja määrittelemään politiikan. Ja työläinen osallistuu kumpaankin luokkataistelun lajiin pitäen ohjeenaan käsityksiään oman luokkansa ja työnantajien välisestä voimasuhteesta, keinoista ja mahdollisuuksista parantaa asemaansa. Tietenkin noissa käsityksissä ilmenee usein sen porvarillisen ideologian vaikutusta, joka saa osan työtätekevistä etsimään teitä 'ylempiin luokkiin' lähentymiseksi. Mutta työläisten omakohtaisen aktiivisuuden merkitystä oikeuksiensa puolustamisessa ei voi kieltää, koska erillisten yksilöiden toiminnoista koostuu joukkojen toiminta. Kehittyneiden kapitalististen maiden teollisuudessa vallitsevan mutkikkaan ja ristiriitaisen tilanteen oloissa jokaisen työläisen vallankumouksellinen kasvattaminen ja hänen vetämisensä mukaan kollektiivisiin toimenpiteisiin on tietyssä määrin saavutus työtätekevien luokkataistelun kehityksessä.

Työtätekevien yksityisten ja yhteisten toimenpiteiden yhteenliittäminen riippuu tietenkin teollisuuden erikoisluonteesta. Niillä tuotannonaloilla, missä kapitalistisen uuden tekniikan hyväksikäytön kielteiset seuraukset (työttömyys, työläisten aseman epävakaisuus jne.) ilmenevät täydellisim-

pinä, työväenluokan aktiivisuus sosiaalisissa selkkauksissa on suurempi. Se vaikuttaa yhä suuremman työntekijämäärän tietoisuuteen ja käyttäytymiseen synnyttäen näissä pyrkimystä olla jäämättä toisista jälkeen monopolien hyökkäystä vastustettaessa. Sellaisia teollisuudenaloja ovat hiili-, tekstiili- ja terästeollisuudet ym. Ei olekaan sattuma, että 'porvarillistumisen' teorian edustajat kiiruhtavat lukemaan näiden tuotantoalojen työläiset kuuluviksi 'perinteiseen työväenluokkaan'. Uudet teollisuustuotannon alat (kemian teollisuus, radioelektroniikka, hienomekaaninen teollisuus jne.) ovat nousemassa, ja tuntuisi kuin tieteellisteknisen edistyksen ristiriidat eivät esiintyisi niissä vielä täysin kärjistyneinä. Niissäkin teknisen edistyksen kaikki kielteiset seuraukset esiintyvät kuitenkin varsin selvinä. Näiden teollisuusalojen työläiset ansaitsevat melko hyvin, heidän kulutustasonsa on korkea, mutta juuri he ovat usein luokkataistelun etujoukkona.

Korkeammista palkoista huolimatta uusien teollisuusalojen työläiset eivät ole paremmassa asemassa kuin vanhemmilla teollisuusaloilla olevat työtätekevät eikä heidän sosiaalinen asemansa muutu parempaan päin. USA:n kommunistisen puolueen uudessa ohjelmassa sanotaan: "Todellisuuden kanssa eivät pidä yhtä nekään väitteet, että työväenluokan perusryhmät palkkojen kohoamisen ja yltäkylläisyyden kasvun tuloksena voisivat vähentää riiston seuraukset minimiin. Päinvastoin, kuten olemme jo nähneet, teknisen edistyksen jatkuessa riisto voimistuu ja taloudellinen epävarmuus huomispäivästä lisääntyy. Eikä vain niiden työläisten, jotka saavat alhaisempaa palkkaa, vaan myös niiden, jotka saavat korkeampia palkkoja."

Lakkotaistelun laajuus USA:ssa on viime vuosina jyrkästi voimistunut (n. 500 000 työntekijää kä-

sittänyt General Electric-yhtymän tehtaiden lakko v. 1970, rautatieläisten taistelu elinolojensa parantamiseksi v. 1971, joka uhkasi muuttua yleislakoksi jne.). Englannin lakkoja voidaan mittasuhteiltaan ja lakkolaismääriltään verrata vuoden 1926 yleislakkoon. Sellaisissa maissa kuin Ranskassa ja Italiassa, joissa kommunistiset puolueet ovat voimakkaat, työtätekevät työväenluokan johtamina esittävät vaatimuksiaan paitsi erillisille kapitalistiryhmille, myös koko valtiomonopolistisen herruuden järjestelmälle. Vuoden 1968 keväällä noin 10 miljoonaa työtätekevää Ranskassa esiintyi voimakkaasti ilmaisten tyytymättömyytensä valtion kansan vastaisen sosiaalipolitiikan johdosta ja sen johdosta, että elintaso jää jälkeen talouselämän teknisen edistyksen vaatimuksista. Työläiset valtasivat tehtaita, muodostivat toimintakomiteoita, pitivät järjestystä maassa. He osoittivat suurta poliittista ja kansalaistietoisuutta, päättävyyttä ja järjestyneisyyttä.

Todetessaan työväenluokan vallankumouksellisten esiintymisten laajuuden ja järjestyneisyyden Kanadan kommunistisen puolueen pääsihteeri William Kashtan sanoi kommunististen ja työväenpuolueiden vuoden 1969 kansainvälisessä neuvottelukokouksessa: "Kaikki tuo toiminta on mitä parhain vastaus niille, jotka pitävät työväenluokkaa aikansa eläneenä, porvarillistuneena voimana, joka on kykenemätön historiallisen tehtävänsä suorittamiseen."

Kehittyneen kapitalismin vyöhykkeessä oli vuonna 1971 kaikkiaan 48 miljoonaa ihmistä lakossa, mikä on kolminkertainen vuoden 1959 määrään verrattuna. Monesti, esim. Englannin kaivos- ja satamatyöläisten lakkojen aikana, lakot saavat yleiskansallisen merkityksen, pakottavat hallitsevat piirit perääntymään. Työväenluokan taistelu

suuntautuu yhä suuremmassa määrin valtiomonopolistista herruusjärjestelmää vastaan.

Tapahtumien kulku osoittaa vakuuttavasti oikeaksi kommunististen ja työväenpuolueiden vuoden 1969 neuvottelukokouksen johtopäätöksen, että kapitalismin päälinnakkeissa työväenluokka on vallankumouksellisen taistelun, demokraattisen, imperialismin vastaisen liikkeen tärkein liikkeelle paneva ja kokoava voima.

Pyrkiessään estämään luokkataistelun voimistumista kapitalististen maitten hallitukset vainoavat yhä enemmän työtätekeviä. Esim. USA:ssa, missä republikaanien hallitus käyttää aktiivisesti hyväkseen työläisvastaista lainsäädäntöä ja puuttuu työriitaisuuksiin, on parisen tuhatta toimistoa, asioimistoa ja virastoa ja 5 000 neuvoa-antavaa toimistoa järjestyksen ylläpitämistä varten.[49]

Teollisesti kehittyneiden kapitalististen maiden työväenluokan objektiivisen aseman erittely vie siihen johtopäätökseen, että ei vain palkkatyöntekijöiden määrän ja ominaispainon lisääntyminen aikuisen väestön keskuudessa vaan myös työväenluokan sisällä tapahtuvat muutosprosessit voimistavat sen roolia aikamme johtavana vallankumouksellisena voimana.

V. I. Lenin piti yhtenä pääasiallisimpana proletariaatin voimanlähteenä sitä, että se ilmentää kapitalismin aikana työtätekevien valtaenemmistön todellisia etuja.

Monopolipääoman sorron voimistuminen kärjistää ristiriitoja monopolien ja kansan välillä, laajentaa työväenluokan liittolaispiiriä. Valtiomonopolistinen kapitalismi hävittää säälimättömästi talonpoikaistoa. Talonpoikien taistelu monopolien maatalouspolitiikkaa vastaan saa työväenluokalta osakseen ymmärtämystä ja tukea. Merkittävä rooli kehittyneen kapitalismin maissa on kaupun-

kien keskikerroksilla; pikkuyrittäjillä, kauppiailla, työläisillä. Joutuessaan suuren rahan painostuksen kohteeksi he tajuavat yhä paremmin, miten tärkeää on yhteistoiminta työväenluokan kanssa.

Porvarillisen yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen muutokset vievät siihen, että tiloiltaan sortuneista maanviljelijöistä, pikkukauppiaista, ammattitaidottomista työläisistä, kuolevien ammattien edustajista ja sorretuista rotuvähemmistöistä syntyy suuria osattomien ryhmiä. Tämä on eräänlainen kapitalismin parialuokka, joka helposti antautuu mellakointimielialan valtaan. Sen heikkouksilla pyrkivät spekuloimaan niin hyvin äärivasemmistolaiset kuin myös fasistimieliset järjestöt. Nykyisissä oloissa on kuitenkin mahdollista saada heidät vedetyksi työväenluokan puolelle, ohjata heidän kapinointihenkensä järjestyneen monopolien vastaisen liikkeen uomaan.

Tieteellisteknisen vallankumouksen oloissa, koulutusjärjestelmän, terveydenhoidollisten, tieteellisten ja kulttuuristen laitosten nopeasti kehittyessä ja laajentuessa, kasvaa ja laajenee nopeasti sivistyneistön lukumäärä ja vaikutus. Sen keskuudessa aletaan yhä laajemmin ymmärtää proletariaatin tehtävä ja merkitys. Voimistuu sellainen virtaus, että osa sivistyneistöä siirtyy työväenluokan puolelle, marxilais-leniniläisten puolueiden kannalle. Antikommunismi lietsoo työläisissä vihamielisyyttä henkisen työn tekijöitä kohtaan tarkoituksenaan estää tuontapainen kehitys. Marxilaisuuden vastustajien aikeet paljastaessaan kommunistit pyrkivät lujittamaan henkisen ja ruumiillisen työn tekijöiden liittoa, josta alkaa muodostua yhä merkittävämpi voima taistelussa rauhan, demokratian ja sosiaalisen edistyksen puolesta.

Kapitalististen maiden tärkeänä yhteiskuntaelämän tekijänä on nuorison, ennen muuta työläisnuorison liike, joka sulautuu työtätekevien joukkojen yhteiseen vallankumoukselliseen taisteluun. Myös opiskelijaliike, joka ei suuntaudu vain vanhentunutta koulujärjestelmää vaan myös hallitsevien luokkien politiikkaa vastaan, laajenee jatkuvasti.

Jopa vähäinenkin elämänkokemus opettaa nuorisolle, että vain yhteys työväenluokkaan, sen kommunistiseen etujoukkoon avaa sen eteen vallankumouksellisen näköalan.

Vuosi vuodelta käy yhä selvemmäksi, että kaikkien imperialismin vastaisen asenteen omaksuneiden luokkien ja sosiaalisten ryhmien edut vaativat yhtenäisyyttä. Mutta tuo yhtenäisyys on mahdollista vain vallankumoustaistelun keskeisenä voimana olevan luokan ympärillä. Joidenkin nuorisojärjestöjen, ylioppilasryhmien, niin sanottujen uusvasemmistolaisten pyrkimykset kehittää hyökkäystä monopolien valtaa vastaan ohi työväenliikkeen epäonnistuvat ehdottomasti. Kysymys voi olla vain siitä, että joko tehdään liitto työväenluokan ja marxilaisten puolueiden kanssa ja käydään vakavaa vallankumouksellista taistelua tai luovutaan kokonaan todellisesta taistelunäkymästä.

Imperialismin vastaisten voimien laajan liiton lipunkantajana on kansainvälisen työväenluokan vallankumouksellinen etujoukko — kommunistinen liike. Vuoden 1969 neuvottelukokouksessa kommunistit kehittelivät konkreettisen imperialismin vastaisten voimien toimintayhtenäisyysohjelman. Marxilais-leniniläiset puolueet ovat etujoukkona kun toteutetaan tuota ohjelmaa, kun liitetään yhteen kaikkia demokraattisia virtauksia poliittiseen liittoon, joka pystyy tekemään lopun

suurpääoman vallasta ja turvaamaan ehdot taistelun jatkamiselle sosialismin puolesta. Tämän demokraattisen liiton päävoimana on työväenluokka.

Kommunistisen puolueen manifestia kirjoitettaessa työväenluokka otti vasta ensi askeleitaan. Mutta jo tuolloin Marx ja Engels näkivät siinä vallankumouksellisen voiman, jonka tehtävänä on maailman uudistaminen. Nyt, 125 vuotta myöhemmin, kansainvälinen työväenluokka on nykyisen aikakauden keskipisteessä. Sen ansiosta kommunismi ei enää ole aave, vaan yhteiskuntakehityksen ratkaiseva tekijä. Antikommunismin ideologien pyrkimykset kumota marxilais-leniniläinen teoria työväenluokan maailmanhistoriallisesta tehtävästä ovat aivan hyödyttömiä. Historia ja nykyajan kokemus on vahvistanut tämän johtopäätöksen.

Lähdeviitteet

1. John Goldthorpe, David Lockwood, Frank Bechhover and Jennifer Platt, The Affluent Worker and the Thesis of Embourgeoisement. Sociology, 1967, nide 1, s. 11—12.

2. Otto Newman, "The Sociology of the betting shop", The British Journal of Sociology, nide XIX, N:o 1, maaliskuu 1968, s. 17.

3. F. Zweig, The Worker in an Affluent Society, Heinemann, London, 1961, s. IX.

4. Mts. 5.

5. F. Zweig, The Worker in an Affluent Society, Heinemann, London, 1961, s. IX.

6. J. Revell, Changes in the Social Distribution of Property in Britain during Twentieth Century. University of Cambridge. Department of Applied Economics.

7. "Poverty in America", toim. Margaret J. Gordon. San Francisco, 1965, s. XV.

8. "New Perspectives on Poverty", toim. A. Shostak and Gomberg. Englewood Cliffs. 1965, s. 95.

9. "Poverty in America", s. 4.

10. S. M. Miller, "The American lower Class: A typological approach", "Social Research, An International quarterly of political and social science", nide 31, 1964, no. 1, s. 3.

11. "The Sociological Review", New Series, 1966, nide 14, N:o 3, s. 270.

12. "Poverty in America", s. 140.

13. Gordon Rose, "The working class", Longmans, 1968, s. 9.

14. Kurt B. Mayer, "Class and Society", Random House, N. V. 1955, s. 22.

15. Mt.

16. R. Millar, "The New Classes", Longmans, Plymouth, 1966, s. 15.

17. Mts. 16.

18. Mts. 22.

19. Sykes, Some Differences in the Attitudes of Clerical and of Manuel Workers. "The Sociological Review", New Series, 1965, nide 13, s. 301.

20. Mts. 302.

21. F. Zweig, The Worker in an Affluent Society, N. V. 1961, s. 97.

22. R. Millar, The New Classes. London. 1966, s. 27.

23. Mt.

24. Mts. 30.

25. G. Mackenzie, "The economic dimensions of embourgeoisment". The British Journal of Sociology, nide 18, N:o 1, s. 42.

26. W. Runamen, "Embourgeoisment, self-rated class and Party preference". The Sociological Review, New Series, nide 12, 1964, s. 137—138.

27. Mts. 140.

28. R. Centers, "The Psychology of Social Classes". Russel, N. V. s. 961, s. 94.

29. Mt.

30. Mts. 99.

31. R. Hoggart, "The Uses of Literacy", Penguin Books, 1969, s. 13.

32. Mts. 54.

33. Mts. 283.

34. G. Mackenzie, mt. "The British Journal of Sociology", nide 18, 1967, N:o 1, s. 42.

35. Ely Chinov, "Automobile workers and the American Dream", N. V. 1955, s. 1.

36. Mts. 4.

37. Mts. 5.

38. C. Cerr, "Labour and Management in industrial Society", s. 196.

39. "The human shape of work. Studies in the sociology of occupations", toim. Peter Berger. N. V. 1964, s. 57.

40. Mts. 74.

41. Victor Perlo, "Amerikan talouselämän perusristiriita ja työtätekevien riisto", aikakauslehti Problemy mira i sotsializma, 1966, s. 41.

42. D. Lockwood, "The new Working Class". Archives européennes de sociologie. Paris, 1960, nide 1, N:o 2, s. 249.

43. Mt.

44. I. Goldthorpe and D. Lockwood, Affluence and the British Class Structure. "The Sociological Review", New Series, 1963, nide 11, N:o 2, s. 133—134.

45. Mts. 137.

46. Mts. 137—138.

47. D. Lockwood, Sources of Variation in Working Class Images of Society. University of Cambridge, Department of Applied Economics. Reprinted Series, N:o 269, 1967, s. 250—252.

48. M. A. Elliott, F. E. Merril, "Social disorganization". Harper Brothers Publisher, N. V. 1967, s. 207.

49. Raymond W. Mack, "Transforming America". Random House, N. Y. 1967, s. 107.

Sisältö

Johdanto 5

1. Marxilaisuuden klassikot työväenluokan 'porvarillistumisen' prosessista 11

2. Millä tavoin teorian kannattajat järkeilevät? 20

3. Tieteellistekninen vallankumous ja työväenluokka 41

4. Työväenluokan 'porvarillistumisen' teoria ja todellisuus 52

Lähdeviitteet 67

TYÖVÄENLIIKKEEN TIETOKIRJOJA · TASKUSARJA

Karl Marx, Friedrich Engels: **Kommunistisen puolueen manifesti,** 6. p.

Friedrich Engels: **Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi,** 3. p.

Karl Marx: **Kansantaloustieteen arvostelua**

Josef Schleifstein, Johannes von Heiseler: **Lenin ja Trotski**

Karl Marx: **Pariisin kommuuni**

Friedrich Engels: **Anti-Dühring,** 2. p.

Tuure Lehén: **Marxilaisuuden alkukylvöä Suomessa**

A. I. Borisov: **"Vasemmisto" -radikalismi ja työväenliike kehittyneissä kapitalistisissa maissa**

Tuure Lehén: **Työväenluokan maailmankatsomus,** 6. p.

V. I. Lenin: **Valtio ja vallankumous,** 2. p.

J. A. Krasin: **Vallankumousprosessin dialektiikka**

Tuure Lehén: **Arbetarklassens världsåskådning,** 2. p.

Friedrich Engels: **Kommunismin periaatteet**

Walter Schellenberg: **Marxin "Pääoman" peruskurssi**

Richard Kosolapov: **Ei mitään utopioita**

Ernst Haak, Hannes Wunderlich: **Leninin "Imperialismin" peruskurssi**

Robert Farle, Peter Schöttler: **Kiinan tie — marxilaisuus vai maolaisuus**

Igor Kon: **Sosiologit ja yliopilaat**

D. Gbišiani, M. Tšistjakov, P. Morozov: **Miten talous suunnitellaan Neuvostoliitossa.**

O. Žemanov: **Työläinen vai porvari**

30.1.

ISBN 951-615-057-8